

8^ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΜΦΙΚΤΙΟΝΙΑΣ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΔΩΝ

«Το νερό στην νεότερη περίοδο της Θεσσαλικής ιστορίας»

[Ένας συνεχής αγώνας των κατοίκων για υγιεινή διαβίωση, βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία των οικοσυστημάτων]

Αναστάσιος Β. Μπαρμπούτης

Μηχανικός, μέλος Δ.Σ. Εταιρίας Θεσσαλικών Μελετών (ΕΘΕΜ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα μεγάλα προβλήματα που διαχρονικά προκαλούσαν τα νερά στη Θεσσαλία είχαν απασχολήσει τους κατοίκους της αλλά και τους κατά καιρούς κατακτητές της από την αρχαιότητα έως την ενσωμάτωση της στο νεότερο Ελληνικό κράτος (1881).

Οι εκατοντάδες χιλιάδες στρεμμάτων με ελώδεις εκτάσεις και οι βάλτοι που σε μόνιμη βάση υπήρχαν στα κεντρικά και στα ανατολικά του Θεσσαλικού κάμπου είχαν τεράστιες επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων, κυρίως με την μάστιγα της ελονοσίας (και όχι μόνο), ενώ παράλληλα περιόριζαν τις δυνατότητες της παραγωγικής διαδικασίας και δημιουργούσαν σοβαρά εμπόδια στην καθημερινή ζωή.

Επιπλέον οι συχνές πλημμύρες και οι κατακλύσεις του Πηνειού και των παραποτάμων δεν επέτρεπαν την προστασία των αγρών, των οικισμών και των όποιων υποδομών είχαν δημιουργηθεί έως και το τέλος της τουρκοκρατίας, που στην περιοχή μας είχε διάρκεια σχεδόν πέντε αιώνων.

Στα επόμενα θα επιχειρήσουμε μια αδρομερή αναφορά σε κομβικά γεγονότα, αποκλειστικά της νεότερης περιόδου της ιστορίας της Θεσσαλίας, σε μια προσπάθεια «σύζευξης» αυτών των γεγονότων με τις εξελίξεις στο μείζον υδατικό ζήτημα της Θεσσαλίας.

Ειδικότερα θα επικεντρώσουμε στις προσπάθειες του ελληνικού κράτους αλλά και τους κοινωνικούς αγώνες των κατοίκων για έργα και παρεμβάσεις προς αντιμετώπιση των προβλημάτων με το νερό.

Για την καλύτερη κατανόηση θα χωρίσουμε τα πυκνά γεγονότα αυτής της εποχής σε τέσσερις διακριτές χρονικές περιόδους από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) έως σήμερα.

I. 1881 έως 1930

Μετά την πρόσκτηση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας στην Ελληνική επικράτεια (1881), ως ένα από τα θέματα προτεραιότητας του ελληνικού κράτους υπήρξε η αξιοποίηση της θεσσαλικής πεδιάδας με στόχο την επισιτιστική ασφάλεια και ειδικότερα την «σιτάρκεια».

Την περίοδο εκείνη είχε γίνει ευρέως αποδεκτή η άποψη πως η αιμορραγία του δημόσιου ταμείου από τις εισαγωγές σιταριού και άλλων δημητριακών μέσω Ρωσίας, Ουκρανίας και Ρουμανίας για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του λαού μας θα μπορούσε να περιοριστεί μόνο με την αξιοποίηση των πεδινών εκτάσεων στις περιοχές που είχαν πρόσφατα προσαρτηθεί.

Όπως έγραφε και ο αείμνηστος καθηγητής Γιώργος Α. Χατζηλάκος, βασικές προϋποθέσεις επίτευξης αυτού του στόχου ήταν οι αλλαγές *«στο ιδιοκτησιακό καθεστώς και στις εδαφοϋδατικές συνθήκες»* για την ανάπτυξη των καλλιεργουμένων φυτών.

Θα προσεγγίσουμε χωριστά τις εξελίξεις στα δυο αυτά μεγάλα ζητήματα που χωρίς αμφιβολία καθόρισαν την πορεία της Θεσσαλίας ακόμη μέχρι και σήμερα.

Στο ιδιοκτησιακό θέμα των γαιών η κατάσταση είχε ήδη περιπλακεί πριν ακόμη την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας.

Από το 1878 είχε αρχίσει προς την Ελλάδα η εισαγωγή αξιόλογων κεφαλαίων για επενδύσεις, κυρίως Ελλήνων της διασποράς, το μεγαλύτερο μέρος όμως των οποίων κατευθύνθηκε στην απόκτηση τσιφλικιών (σε συνδυασμό και με την αναμενόμενη αποχώρηση Τούρκων ιδιοκτητών από την περιοχή) και στην δημιουργία τραπεζικών ιδρυμάτων, χωρίς βεβαίως όλα αυτά να είναι γνωστά στους κατοίκους

του κάμπου που προσδοκούσαν με ανυπομονησία και την δική τους «απελευθέρωση».

Στην ηγεσία της χώρας εκείνη την περίοδο κυριαρχούσαν δυο πολιτικές προσωπικότητες με έντονα διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες απόψεις για το μοντέλο ανάπτυξης της Θεσσαλίας, ο Α. Κουμουνδούρος και ο Χ. Τρικούπης.

«Για την Θεσσαλία ο Κουμουνδούρος είχε προγραμματίσει απαλλοτρίωση [σημείωση δική μας : όπως είχε πράξει και στην Στερεά Ελλάδα] καθώς και μεγάλα συγκοινωνιακά και εγχειροβελτιωτικά έργα. Τον Δεκέμβριο του 1881 πήρε από την Γαλλία δάνειο 150.000.000 δραχμών. Ένα ποσό από αυτό επρόκειτο να διατεθεί σε ειδική τράπεζα για να δανειοδοτηθούν αγρότες της Θεσσαλίας με σκοπό να αγοράσουν γη, και ένα άλλο για τα εγχειροβελτιωτικά έργα της. Ο Τρικούπης, με την ανατροπή του Κουμουνδούρου το 1882, ανέτρεψε και το αναπτυξιακό του πρόγραμμα. Την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών την εμπόδισε. Τα συγκοινωνιακά έργα, επειδή είχαν ήδη ανατεθεί με σύμβαση από τον Κουμουνδούρο σε εταιρία, υποχρεώθηκε να τα εκτελέσει. Για τα εγχειροβελτιωτικά όμως της Θεσσαλίας δεν περίσσεψαν χρήματα από το δάνειο....». {1}

Με την απομάκρυνση του Κουμουνδούρου το 1882 από την πρωθυπουργία [σημ.: με την επίκληση της «δεδηλωμένης» και σε συνέργεια με τα ανάκτορα], ούτε χρηματοδότηση υπήρξε ώστε τα τσιφλίκια να διανεμηθούν στους καλλιεργητές της γης, ούτε εγχειροβελτιωτικά έργα εκτελέστηκαν και για πολλά χρόνια στον εύφορο θεσσαλικό κάμπο κυριάρχησε η δυστυχία, μιας και οι κάτοικοι του που περίμεναν με την απελευθέρωση να δούνε καλύτερες μέρες βρέθηκαν μπροστά στον εφιάλτη της δουλοπαροικίας που επιβλήθηκε από τους νέους ιδιοκτήτες της γης τους, με την ισχυρή υποστήριξη της κεντρικής εξουσίας. Επιπλέον εγκαταλείφθηκαν τα σχέδια «συνδυασμένης» αγροτικής με παράλληλη βιομηχανική ανάπτυξη στη Θεσσαλία, όπως σχεδίαζε ο Κουμουνδούρος.

«Συνοπτικώς η Θεσσαλία, γη των τσιφλικιών και των σιτηρών, αντί να προωθεί την βιομηχανική ανάπτυξη, σύμφωνα με τα σχέδια του Κουμουνδούρου, εξελίσσεται, λόγω της πολιτικής Τρικούπη, σε μια

σοβαρή τροχοπέδη της ανάπτυξης. Τα αίτια αυτής της μεταστροφής ήταν αφενός η μεγάλη έγγειος ιδιοκτησία στην Θεσσαλία και αφετέρου η νέα γεωργική πολιτική της κυβέρνησης Τρικούπη».{2}

Όλα αυτά είχαν αντανάκλαση και στην «αποδοχή» των δυο κορυφαίων πολιτικών της εποχής στις τοπικές κοινωνίες.

Όπως αναφέρει και πάλι ο αείμνηστος δημοσιογράφος και συγγραφέας Λάζαρος Αρσενίου σε άρθρο του στην ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Λάρισας το 1996, «*Ο Δήμος Λάρισας χαρακτήρισε τον Τρικούπη εχθρό της Θεσσαλίας και δεν έβαλε σε δρόμο το όνομα του.....Αντιθέτως ο Δήμος Λάρισας τίμησε τον Κουμουνδούρο με προτομή στην κεντρική πλατεία με αφιέρωση "Τω υπερτάτω πολιτικώ και ελευθερωτή της Θεσσαλίας" και με το όνομα του σε μεγάλο δρόμο (της πόλης)...».*{1}

Παρά την σύνθετη κοινωνικο – πολιτική κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά την εξαγορά των τσιφλικιών, μετά από κάποια χαμένα χρόνια υπήρξαν και πάλι εξελίξεις στο υδατικό με σκοπό την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και το ξεπέραςμα των εμποδίων που αυτό έθετε στην παραγωγική διαδικασία. Ως πρώτο αναγκαίο βήμα θεωρήθηκαν τα εξυγιαντικά, τα αντιπλημμυρικά και άλλα συναφή έργα. Οι σχετικές προσπάθειες άρχισαν την περίοδο Χαρ. Τρικούπη με την τοπογραφική αποτύπωση της περιοχής που υλοποιήθηκε από την Γαλλική (στρατιωτική) αποστολή (1887). Δυστυχώς όμως, με την ήττα στον «ατυχή» ελληνοτουρκικό πόλεμο και την πρόσκαιρη τουρκική κατοχή (1897-98), τα διαγράμματα αυτά βρέθηκαν στα χέρια των Τούρκων. Νέες τοπογραφικές εργασίες παραγγέλθηκαν το 1901, οι οποίες μαζί με βροχομετρικά και υδρομετρικά στοιχεία παραδόθηκαν το 1910.

Ακολουθήσε σχετική ανάθεση μελέτης για τα αναγκαία υδραυλικά έργα στην Ιταλική κυβέρνηση και έτσι φθάσαμε στο 1913, όταν παραδόθηκε από τον Ιταλό μηχανικό J. B. Nobile η πρώτη ολοκληρωμένη «ΜΕΛΕΤΗ ΕΡΓΩΝ ΑΝΤΙΠΛΗΜΜΥΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞΥΓΙΑΝΣΕΩΣ»{2}, συνοδευόμενη από προϋπολογισμό δαπάνης των έργων.

Αυτή υπήρξε και η πρώτη ολοκληρωμένη προσέγγιση επίλυσης του υδατικού προβλήματος Θεσσαλίας.^{3}

Παρά τις όποιες αμφισβητήσεις ή/και την πολεμική που συνάντησαν κάποιες από τις προτάσεις του σημαντικού αυτού Ιταλού μηχανικού, το βασικό του σκεπτικό και η φιλοσοφία της μελέτης του διαμόρφωσαν τις σταθερές για την υλοποίηση μικρών και μεγάλων παρεμβάσεων στην Θεσσαλία, ενώ πολλά από τα συμπεράσματα της διατηρούν έως και σήμερα.

Να όμως που οι προτάσεις της μελέτης Nobile δεν ήταν γραφτό να υλοποιηθούν άμεσα. Το χρονικό διάστημα στο οποίο εξελίσσεται η αρχική φάση αντιμετώπισης των προβλημάτων με το νερό και λήγει με την παράδοση της εν λόγω μελέτης, σηματοδεύτηκε από σωρεία οικονομικών προβλημάτων, από πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές, από γεωπολιτική αστάθεια και πολέμους, όπως ο «ατυχής» πόλεμος με την Τουρκία (1897), οι Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-13), ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-18) και η Μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή (1922).

Σε αυτή όμως την δραματική περίοδο η χώρα (και η Θεσσαλία) αναζήτησε και πάλι έναν βηματισμό ανάπτυξης και προόδου. Μετά το 1922-23 ακολούθησαν οι προβληματισμοί για τα έργα που θα γίνουν (ιδιαίτερα τα αντιπλημμυρικά-εξυγιαντικά) και για τον τρόπο χρηματοδότησης τους.

Ταυτόχρονα, μέσα από ποικίλες εντάσεις, φθάσαμε στην μερική επίλυση του ιδιοκτησιακού ζητήματος των αγροτικών γαιών και τσιφλικιών, που είχε παραμείνει άλυτο πριν ακόμη από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας.

Συγκεκριμένα, στις 5 Μαΐου 1923 εκδόθηκε από την κυβέρνηση της «Επανάστασης του 1922» (δηλαδή το στρατιωτικό κίνημα των Νικ. Πλαστήρα και Στ. Γονατά) Διάταγμα «περί ολοκληρωτικής απαλλοτριώσεως των τσιφλικιών άνευ αποζημιώσεως των ιδιοκτητών».

Στο μεταξύ, το μεγάλο προσφυγικό κύμα είχε σαν αποτέλεσμα και την επιτάχυνση των διαδικασιών των απαλλοτριώσεων, διαμορφώνοντας πλέον νέες προοπτικές στον γεωργικό τομέα.

«Μέχρι το 1938, από τα 584 τσιφλίκια που υπήρχαν στη Θεσσαλία πριν το 1917, είχαν απαλλοτριωθεί τα 472, με συνολική έκταση 2.734.340 στρεμμάτων» {4} .

Κατά την ίδια περίοδο διαμορφώθηκε και το μέγεθος των αγροτικών νοικοκυριών, που ακόμη και σήμερα εν μέρει καθορίζει τις κοινωνικές συνθήκες αλλά και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του γεωργικού τομέα.

«Βασικό πρόβλημα για την καλύτερη αξιοποίηση της γεωργικής γης αποτελούσε η μικρή ιδιοκτησία.....Για την πλειονότητα πάντως των αγροτικών κλήρων, ακόμη και η αρχική μικρή γεωργική έκταση σταδιακά μειώνονταν, με κληρονομίες, προικοδοτήσεις αλλά και πωλήσεις, που ναι μεν απαγορεύονταν από τον Αγροτικό νόμο, όμως επικυρώνονταν πάντοτε εκ των υστέρων. Άμεση συνέπεια ήταν να αρχίσουν να δημιουργούνται μεσαίες και μεγάλες ιδιοκτησίες 100 στρεμμάτων και άνω» {4, ο.π.}.

Το βέβαιο είναι πως μετά την ανταλλαγή πληθυσμών και την εγκατάσταση εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων από την Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Καππαδοκία, τη Θράκη και όσων είχαν προηγηθεί από την Αν. Ρωμυλία {5}, καθώς και τον εδαφικό και πληθυσμιακό διπλασιασμό, η Ελλάδα ήταν πλέον μια διαφορετική χώρα.

Παράλληλα, με την ωρίμανση των προϋποθέσεων που προαναφέραμε, η Θεσσαλία απέκτησε για πρώτη φορά σχέδιο και στόχους και βρέθηκε σε θέση να εκκινήσει, υπό συνθήκες εντελώς διαφορετικές, μια νέα προσπάθεια για δημιουργία υποδομών που θα αλλάζαν την πορεία της και θα εξασφάλιζαν ένα ελπιδοφόρο μέλλον στους κατοίκους της περιοχής.

Το θέμα των εξυγιαντικών έργων, όπως ήταν φυσικό, συζητήθηκε ευρύτερα και προσέλκυσε το ενδιαφέρον ξένων χωρών, που με τις πρεσβείες τους και τους πολιτικούς τους εκπροσώπους (στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο) πίεζαν την κυβέρνηση να επιλέξει κάποια «δική» τους εταιρεία για την υλοποίηση των σχετικών έργων, με ότι αυτό θα συνεπάγονταν για το ύψος της τελικής δαπάνης, τους όρους χρηματοδότησης (δάνεια κλπ.), την εξάρτηση της χώρας κλπ.

Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν για την ανάθεση και εκτέλεση των έργων, βρεθήκαν στην μέγγενη του ανταγωνισμού αυτών των χωρών και προχωρούσαν με δυσκολίες και απελπιστικά αργούς ρυθμούς. Τελικά το 1929, σε μια πολύ δύσκολη χρονιά λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και της ραγδαίας πτώσης των τιμών στα αγροτικά προϊόντα, το Ελληνικό Δημόσιο κατέληξε σε συμφωνία με την Αγγλική εταιρία BOOT για την κατασκευή των έργων.

Η ΣΥΜΒΑΣΗ υπογράφηκε στις 17 Δεκεμβρίου 1929 και επικυρώθηκε με τον Ν.4500/1930. {6}

Ας σημειωθεί πως την περίοδο που εξετάζουμε κύρια παραγωγική δραστηριότητα στη Θεσσαλία ήταν η σιτοκαλλιέργεια, η οποία εξάλλου «συμβάδιζε» με την κεντρική πολιτική κατεύθυνση της «σιτάρκειας». Στην εξέλιξη αυτή σημαντικό ρόλο είχε και η απουσία εξυγιαντικών και

II. 1931 έως 1962

Η υλοποίηση των εξυγιαντικών έργων άρχισε τελικά το 1934, συνεχίστηκε έως τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και ολοκληρώθηκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο από ελληνικές εταιρίες. Σε κάθε περίπτωση τα έργα αυτά θωράκισαν σε σημαντικό βαθμό την αντιπλημμυρική προστασία πόλεων, οικισμών και γεωργικών εκτάσεων και επέτρεψαν μια σημαντική και γρήγορη ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών (πχ οδοποιία) στην «καθαρή» πλέον θεσσαλική πεδιάδα από έλη και ανεξέλεγκτες κατακλύσεις.

Επίσης, ανεξάρτητα από τις καθυστερήσεις, κατά την περίοδο αυτή, οι προοπτικές του πρωτογενούς τομέα στη Θεσσαλία προσλαμβάνουν πλέον νέες διαστάσεις και διαφαίνεται η δυνατότητα για μια καλύτερη ζωή σε ένα περιβάλλον, χωρίς άμεσους κινδύνους για την ζωή, την υγεία και την περιουσία των κατοίκων της (ελονοσία, πλημμύρες, κλπ).

Κατά την περίοδο που εξετάζουμε υπήρξαν άλλες **δύο σημαντικές παρεμβάσεις** που διαμόρφωσαν ουσιαστικά τις προϋποθέσεις μιας (υπό όρους) βιώσιμης ανάπτυξης της Θεσσαλίας.

Η μία παρέμβαση ήταν στο έργο που αφορά την περιοχή των ελών και του λιμναίου τμήματος της **Κάρλας**.

Από την αρχή θα σημειώσουμε πως το βασικό χαρακτηριστικό που ατυχώς η φύση είχε «επιλέξει» να στερήσει από την Κάρλα, ήταν η δυνατότητα διεξόδου και ανανέωσης των υδάτων της, για τα οποία ο Nobile είχε προτείνει τον *«Σχηματισμό εν τη χαμηλωτέρα ζώνη της λίμνης συλλεκτηρίου λεκάνης εχούσης την απαιτούμενη χωρητικότητα όπως περιλαμβάνη άπαντα τα εκ της λεκάνης απορροής προερχόμενα ύδατα»*, ενώ για την θέση της πρότεινε να *«...καταλαμβάνει το ταπεινότερο μέρος της λίμνης, εν τη Ν.Α. άκρη και περιορίζεται δι' αναχώματος μήκους 6.100μ. ως φαίνεται στην οριζοντιογραφίαν»*.

Για την εκκένωση των υδάτων και των παρακειμένων ελών ΠΡΙΝ από την πραγματοποίηση των αναγκαίων έργων, ο Nobile είχε διατυπώσει την άποψη πως *«...το μάλλον ενδεικνυόμενον μέσον.....προς επίτευξιν της πλήρους εκροής των υδάτων της λεκάνης απορροής είναι η δια των ορέων, άτινα χωρίζουσι την λίμνην από το κόλπον του Βόλου, διάτρησις της σήραγγας εκροής»*.

Τέλος είχε προτείνει *«Τα συναθροισθέντα εις την ρηθείσαν λεκάνην ύδατα.....δια της χρησιμοποιήσεως των προς άρδευσιν των πέριξ γαιών»*. {2,ο.π.}

Τα παραπάνω αποδεικνύουν με αδιαμφισβήτητο τρόπο πως η βασική ιδέα του Nobile και ο σκοπός της εκκένωσης υδάτων και ελών από την ευρύτερη περιοχή της Κάρλας ήταν η δημιουργία της νέας τεχνητής λίμνης και των αντίστοιχων αποστραγγιστικών και αρδευτικών έργων που υλοποιήθηκε με σχεδόν εκατό χρόνια καθυστέρηση ! Η ιδέα αυτή διατυπώθηκε και τεκμηριώθηκε εκείνη ακριβώς την εποχή και βεβαίως ουδεμία σχέση έχει με κάποιες μεταγενέστερες «απόψεις» πως δήθεν η λίμνη.....αποξηράνθηκε για να αποδοθούν πρόσθετες εκτάσεις για καλλιέργεια !

Δυστυχώς τέτοιες τοποθετήσεις, εκτός του ότι είναι αβάσιμες και ανιστόρητες, αποδίδουν αντικειμενικά στους θεσσαλούς προγόνους μας αδιαφορία για το περιβάλλον και απληστία προς ίδιον όφελος, παραβλέποντας εντελώς τις συνθήκες εκείνης της εποχής καθώς και τα πραγματικά γεγονότα.

Η παρέμβαση στην Κάρλα άρχισε το 1957 και το 1962 πραγματοποιείται οριστικά η εξυγίανση του παθογενούς ενιαίου υδάτινου συστήματος (του λιμναίου και των ελών) και συντελείται ουσιαστικά η πρώτη φάση για την μετέπειτα δημιουργία του νέου ταμιευτήρα των (περίπου) 40.000 στρεμμάτων. Συγκεκριμένα την περίοδο αυτή απομακρύνθηκαν (μέσω σήραγγας) στον Παγασητικό κόλπο τα καθιζάνοντα αλατούχα νερά και εξαλείφθηκαν όλα τα έλη βορειώς της (πραγματικής) λίμνης Κάρλας.

Ο νέος ταμιευτήρας καθυστέρησε κατά 25 τουλάχιστον χρόνια, με τις διαμάχες αμέσως μετά την εκκένωση των υδάτων (1962) για το ιδιοκτησιακό καθεστώς να αποτελούν την βασικότερη (όχι όμως την μοναδική) αιτία.

Οι καθυστερήσεις αυτές και στο ενδιάμεσο οι πολύ κάτω από τις απαιτήσεις χειρισμοί του ελληνικού κράτους, προκάλεσαν, όπως ήταν φυσικό, πολλά οικονομικά, κοινωνικά και οικολογικά προβλήματα, καθώς και απογοήτευση στις εκατοντάδες οικογένειες ακτημόνων που διαψεύστηκαν οι ελπίδες τους για άμεση αποκατάσταση.

Ανάλογα ήταν και τα συναισθήματα των παραγωγών στην ευρύτερη περιοχή, στους οποίους είχαν καλλιεργηθεί προσδοκίες ακόμη και για τριπλασιασμό της αγροτικής παραγωγής !{8}

[σημ. : Τελικά οι διαδικασίες της δεύτερης φάσης επαναρχίζουν περί τα τέλη δεκαετίας 1980. Το έργο ολοκληρώνεται και εγκαινιάζεται το...2018 (!!). Η δημιουργία της (σημερινής) περιεγραμμένης τεχνητής λίμνης έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τον μηχανισμό εξόδου των υδάτων από τον ταμιευτήρα και την ανανέωσή τους, με διοχέτευσή τους στις αρδεύσεις.

Αν και δεν είναι ευρέως γνωστό, αυτό ακριβώς το στοιχείο αποτέλεσε το «κλειδί» για την παράκαμψη των αντιρρήσεων των αρμοδίων οργάνων στην ΕΕ, που σε πρώτη φάση θεώρησαν την Κάρλα ως έργο αρδευτικό και δίσταζαν να την χρηματοδοτήσουν....].

Μία ακόμη εξόχως σημαντική παρέμβαση της περιόδου που εξετάζουμε είναι το **υδροηλεκτρικό έργο Ν. Πλαστήρα**, με το οποίο η Θεσσαλία μετά τον πόλεμο απέκτησε για πρώτη φορά έναν σημαντικό

ταμειυτήρα πολλαπλού σκοπού, που ακόμη και σήμερα αποτελεί ουσιαστικά το βασικό έργο συγκέντρωσης αποθεμάτων νερού για αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων στον κάμπο (όπως πχ η εφεινή λειψυδρία).

Το έργο αυτό δημιουργήθηκε σε μια περίοδο που βασικό συστατικό της ελληνικής οικονομίας υπήρξε η κρατική καθοδήγηση σε αρκετούς τομείς στρατηγικής σημασίας.

Οι παρεμβάσεις αυτές είχαν καταρχήν θετική επίδραση και στον αγροτοβιομηχανικό τομέα, με στόχο να ευνοηθεί η παραγωγή των εξαγωγικού χαρακτήρα βιομηχανικών φυτών (βαμβάκι, ζαχαρότευτλα), προσδοκώντας σε αύξηση των εξαγωγών, ιδιαίτερα μετά την σημαντική υποχώρηση της σταφίδας και του καπνού.{4.ο.π.}

Στη ίδια λογική του κρατικού παρεμβατισμού και στα πλαίσια του βασικού πολιτικού στόχου της μεταπολεμικής Ελλάδας για εξηλεκτισμό της χώρας, ιδρύθηκε το 1950 η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), στην οποία με τον ιδρυτικό νόμο 1468/50 χορηγήθηκε το αποκλειστικό προνόμιο παραγωγής, μεταφοράς και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας, μέσω εκμετάλλευσης των εγχώριων πόρων (λιγνίτης και νερά).{9}

Την περίοδο αυτή άρχισε, μεταξύ άλλων, ο ουσιαστικός σχεδιασμός της αξιοποίησης των υδροηλεκτρικών έργων στα μεγάλα ποτάμια της χώρας μας [και αργότερα στον Άνω Αχελώο με τις μελέτες SNC και ELECTRO WATT (1971)].

Στη Θεσσαλία λοιπόν, ανάμεσα στα χρόνια 1955-60, έμελλε να κατασκευασθεί ένα από αυτά τα πρώτα σημαντικά μεταπολεμικά έργα της χώρας, το ΥΗ έργο επί του ποταμού Ταυρωπού, που αποτελεί πρόδρομο της ανάπτυξης του τομέα ΥΗ Ενέργειας και λειτούργησε ως πιλότος-υπόδειγμα πολλαπλής αξιοποίησης των υδάτων σε μία περιοχή (γεωργία, ενέργεια, ύδρευση, αναψυχή κ.α.).

Έτσι έως σήμερα εξυπηρετούνται στην περιοχή (μέσω του ΤΟΕΒ Ταυρωπού) έως και 200.000 στρ. αρδευόμενων εκτάσεων, ενώ καλύπτεται το σύνολο των αναγκών του Συνδέσμου Ύδρευσης στην Καρδίτσα, εξυπηρετώντας περίπου 50.000 κατοίκους.

Μέσα σε όλα αυτά, το έργο Ν. Πλαστήρα αποτέλεσε την πρώτη (περιορισμένου όγκου) μεταφορά νερών από τη λεκάνη Αχελώου προς την λεκάνη Πηνειού, σηματοδοτώντας την έναρξη μιας νέας περιόδου για το υδατικό ζήτημα. Ουσιαστικά η φάση αυτή αποτελεί την «προϊστορική» περίοδο των έργων του Άνω Αχελώου, τα οποία κυριάρχησαν κατά τα επόμενα χρόνια στο υδατικό ζήτημα της Θεσσαλίας.

Πλέον, με την συνεχώς αυξανόμενη σημασία και την εκμηχάνιση της Γεωργίας στην Ελλάδα, η χρήση των νερών γίνεται ιδιαίτερα σημαντική και (με μοντέλο τον ταμιευτήρα Ν. Πλαστήρα), ενώ αυξάνει κατακόρυφα ο προβληματισμός για ταμιεύσεις νερού στα ορεινά και μεταφορά τους στον κάμπο.

III. 1963 έως 2003

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την εντατικοποίηση της γεωργίας και την έξαρση της μάχης «ΓΙΑ» το νερό που θα κυριαρχήσει από τα επόμενα χρόνια έως και σήμερα.

Κυριότερη συνέπεια υπήρξε η τεράστια υστέρηση των διαθέσιμων υδάτων σε σχέση με τις ανάγκες που δημιουργήθηκαν και οι οποίες, υπό την ανοχή (συχνά και παρότρυνση) των πολιτικών και αυτοδιοικητικών μας εκπροσώπων, επέτρεψαν τις υπεραντλήσεις από κάθε προσφερόμενη «πηγή» υδροδότησης, χωρίς προγραμματισμό και χωρίς σεβασμό στους κανόνες οικολογικής διαχείρισης τους οποίους επιβάλλουν οι επιστημονικές μελέτες αλλά και τα «επίσημα» Σχέδια που εκπονούνται από τις κυβερνήσεις.

Έτσι πορευτήκαμε χωρίς περίσκεψη και χωρίς ανάλογη προετοιμασία, με έλλειψη εκτεταμένων σύγχρονων αρδευτικών δικτύων (που να υπηρετούν τον στόχο περιορισμού των απωλειών και της εξοικονόμησης νερού), με απουσία νέων έργων ταμίευσης και χωρίς περαιτέρω ενίσχυση του διαθέσιμου υδατικού δυναμικού της λ. Πηνειού με μεταφορά από Αχελώο. Στην πράξη, η αγροτική ανάπτυξη της Θεσσαλίας και η κατακόρυφη αύξηση ζήτησης σε νερό στηρίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό στους υπόγειους υδροφορείς, «θυσιάζοντας» το μέλλον των επόμενων γενεών στην περιοχή μας.

Πάντως η έναρξη αυτής της νέας περιόδου στο αρδευτικό ζήτημα έγινε αρχικά με ορθολογικό τρόπο και προσεκτικές κινήσεις. Το 1972 το Υπ. Γεωργίας το 1972, με χρηματοδότηση 25.000.000 δολαρίων από την Διεθνή Τράπεζα Επενδύσεων, δρομολόγησε το έργο αξιοποίησης υπόγειων υδροφορέων της Θεσσαλίας με τίτλο «Πρόγραμμα Ανάπτυξης Υπόγειων Υδάτων Θεσσαλίας», γνωστό και ως ΠΑΥΥΘ.

Την υδρογεωλογική μελέτη εκπόνησε ο Γαλλικός οίκος Sogreah, ενώ την υλοποίηση του έργου ανέλαβε η Υπηρεσία Εγγείων Βελτιώσεων του Υπουργείου Γεωργίας. {10}

Η σχετική μελέτη παραδόθηκε στο υπουργείο και από το 1974 μέχρι την ολοκλήρωση του έργου το 1986 υλοποιήθηκε η ανόρυξη 1427 γεωτρήσεων (ερευνητικές, πιεζομετρικές και εκμετάλλευσης), υπόγεια αρδευτικά δίκτυα σε 40.600 στρέμματα, στραγγιστικά - αποχετευτικά δίκτυα 1060 χιλιομέτρων, αγροτικό - οδικό δίκτυο 1070 χιλιομέτρων και αναδασμός σε 200.000 στρ.

Τα έργα παραδόθηκαν για χρήση στους τοπικούς φορείς διοίκησης εγγειοβελτιωτικών έργων (ΤΟΕΒ) και κατά το 1986 αρδεύτηκαν 280.000 στρ. στους νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων και Φθιώτιδας.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό, υλοποιήθηκε ένα σύνολο παρεμβάσεων που με αειφορικό τρόπο θα μπορούσαν τα διαθέσιμα υπόγεια νερά να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της γεωργίας. Δυστυχώς όμως τα όρια που έθεταν οι μελετητές αγνοήθηκαν εμφατικά και τελικά, λόγω της έλλειψης άλλων έργων και υπό την πίεση των αναγκών, όπως προαναφέραμε, οδηγηθήκαμε σε μια εκρηκτική υπερεκμετάλλευση των υπόγειων υδάτων, με αποτέλεσμα σημαντικές καταστροφές στα υπόγεια (κυρίως), αλλά και σε επιφανειακά οικοσυστήματα.

Η εικόνα πρόσκαιρης «ευημερίας» που ακολούθησε, με τις ενισχύσεις και επιδοτήσεις που προστέθηκαν μετά την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ (σήμερα ΕΕ), προφανώς δεν ακύρωσε τις καταστροφικές επιπτώσεις που περιγράψαμε.

Στην περίοδο αυτή όμως, όπως ήδη αναφέραμε, εντείνονται και οι προσπάθειες αξιοποίησης του υδατικού πλούτου σε όλη τη χώρα για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Αρχικά, στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 έγιναν μια σειρά από μελέτες με σκοπό την

αξιοποίηση των υδατικών πόρων της Θεσσαλίας και του Αχελώου, με σημαντικότερες αυτές της ελβετικής εταιρείας ELECTRO WATT (1968-1974) για την ανάπτυξη του θεσσαλικού κάμπου και της καναδικής εταιρείας SNC (1971-1972) που αφορούσε στην ενεργειακή αξιοποίηση των υδάτων του Αχελώου για λογαριασμό της ΔΕΗ και από την οποία προτάθηκε η κατασκευή μιας σειράς υδρο-ενεργειακών έργων κατά μήκος του ρου του Αχελώου. {11}

Όπως ήταν φυσικό, αυτή η διερεύνηση και ο αντίστοιχος σχεδιασμός από τα επιτελεία της ΔΕΗ προσέλκυσε το ενδιαφέρον της Θεσσαλίας για την παράλληλη αξιοποίηση των υδάτων προς εξυπηρέτηση και άλλων αναγκών, με κυρίαρχη αυτή των αρδεύσεων.

Και ενώ ο προβληματισμός για την αντιμετώπιση του προβλήματος των αρδεύσεων του θεσσαλικού κάμπου αποκτά διαστάσεις, το 1972 διατυπώνεται από τον εργαζόμενο στη ΔΕΗ θεσσαλό υδροενεργειακό μηχανικό Στ. Μαγειρία μια συγκεκριμένη συνθετική πρόταση για την από κοινού εξυπηρέτηση αναγκών ηλεκτρικής ενέργειας και αρδεύσεων, με την εκτροπή του Αχελώου μέσω ταμίευσης νερών στα ΥΗΕ Μεσοχώρας και Συκιάς και στη συνέχεια μεταφοράς τους από την Δυτική Θεσσαλία προς το Κεντρικό και Ανατολικό τμήμα της. {12}

Στην πρόταση αυτή όμως υπήρξε άμεσα σθεναρή αντίδραση της ΔΕΗ σε επιστημονικό, διοικητικό - υπηρεσιακό και πολιτικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά βεβαίως συγκροτήθηκε κίνημα πίεσης από θεσσαλικούς φορείς. Η ΔΕΗ προχώρησε στις δικές της τεχνικές μελέτες και δρομολόγησε τα έργα του Άνω Αχελώου αποκλειστικά για παραγωγή ΥΗ Ενέργειας, αγνοώντας το θεσσαλικό αίτημα.

Παρόλα αυτά το 1983 γίνεται η πρώτη εξαγγελία του τότε πρωθυπουργού της χώρας Α. Παπανδρέου (κατά τον εορτασμό της επετείου του Κιλελέρ) για υλοποίηση του έργου εκτροπής, κάτι που υποχρέωσε την ΔΕΗ σε αναδίπλωση.

Οι πρώτες αυτές εξαγγελίες (1983, 1984), έστω και χωρίς τον ανάλογο βαθμό προετοιμασίας, έχουν θέσει πλέον το ζήτημα της εκτροπής Αχελώου σε μία τροχιά υλοποίησης, προσδιορίζοντας την περίοδο αυτή ως τη δεύτερη φάση έργων στην λεκάνη Αχελώου (μετά το ΥΗΕ Ν. Πλαστήρα του 1960).

Ταυτόχρονα αναπτύσσεται έντονος προβληματισμός για την συνολική επίλυση του υδατικού και περιβαλλοντικού προβλήματος της

Θεσσαλίας, με τα περιφερειακά έργα στην λεκάνη Πηνειού (Πύλη, Μουζάκι, Σμόκοβο, Κάρλα, Ενιπέας κλπ.) να έχουν ήδη τεθεί στην ημερήσια διάταξη των προτάσεων και των αιτημάτων από τους φορείς προς την κεντρική διοίκηση.

Στις συνθήκες αυτές προωθούνται τα ΥΗΕ επί του Άνω Αχελώου, με τις πρώτες αποσπασματικές δημοπρατήσεις έργων. Ειδικότερα, το 1985 γίνεται η έναρξη κατασκευής του ΥΗΕ Μεσοχώρας από την ΔΕΗ, ενώ το 1987 προκηρύσσεται από την κυβέρνηση ένας κολοσσιαίος διαγωνισμός συνολικά, τόσο για το ΥΗΕ Συκιάς, όσο και τα αρδευτικά στον κάμπο.

Στην συνέχεια υπογράφεται σύμβαση με την κοινοπραξία εταιριών ΤΑΕΥΥΡΟ, την μοναδική που έλαβε μέρος στον διαγωνισμό. Όμως η σύμβαση αυτή δεν έρχεται προς κύρωση στη Βουλή από την κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (υπό το βάρος και τον φόβο των επικρίσεων από την αντιπολίτευση).

Το 1993 μεσολαβούν οι εθνικές εκλογές και η αλλαγή κυβέρνησης με πρωθυπουργό και πάλι τον Α. Παπανδρέου. Η νέα κυβέρνηση, παρότι η υπόθεση της εκτροπής και η σύμβαση της ΤΑΕΥΥΡΟ ήταν επί της ουσίας επιτεύγματα δικά της, επέλεξε να ακυρώσει την σύμβαση της ΤΑΕΥΥΡΟ και να ακολουθήσει νέα διαδικασία προκήρυξης των έργων.

Την ίδια ακριβώς περίοδο εκδίδεται και η πρώτη ακυρωτική απόφαση του ΣΤΕ θέτοντας το θέμα σε νέα τροχιά.

Με όλα τα παραπάνω αναδείχθηκε, μεταξύ άλλων, η περιορισμένη και ίσως «ταλαντευόμενη» πολιτική βούληση για το θέμα, ο ελλιπής πολιτικός και διοικητικός συντονισμός, η ανεπαρκής προετοιμασία και μία τακτική προσαρμοσμένη κυρίως στην επικοινωνία και στην αποφυγή του πολιτικού κόστους, που όλα μαζί οδήγησαν τελικά στην άγονη διαδικασία του διαγωνισμού.

Δεν ήταν όμως μόνο αυτά. Από τα μέσα της δεκαετίας 1990 αρκετές από τις συνθήκες που ίσχυαν κατά τις δεκαετίες 1970 και 1980 έχουν πλέον μεταβληθεί.

Την περίοδο αυτή ωριμάζει σε κάποια από τα κέντρα εξουσίας η ιδέα αλλαγής της ενεργειακής πολιτικής της χώρας που έως τότε βασιζόνταν στις εγχώριες ενεργειακές πηγές (λιγνίτης, νερά) και στις οποίες κατευθύνονταν σημαντικοί πόροι για επενδύσεις αντίστοιχων έργων.

Η αλλαγή πορείας οριστικοποιείται με την εκλογή του Κ. Σημίτη στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ και την πρωθυπουργία της χώρας.

Ήδη αρχίζουν οι προεργασίες για την απελευθέρωση της ενέργειας και την εμπλοκή μεγάλων ιδιωτικών ομίλων στον τομέα αυτό, ενώ παράλληλα προωθείται η εισαγωγή του φυσικού αερίου (ΦΑ), αρχικά για την κάλυψη αναγκών στην βιομηχανία και στην θέρμανση κτιρίων. Στην πραγματικότητα όμως, είχε πλέον δρομολογηθεί ανεπιστρεπτή η πορεία υποκατάστασης των «κλασσικών» εγχώριων πηγών παραγωγής ηλεκτρισμού (υδάτων και λιγνίτη), μέσω της χρήσης του ΦΑ, στην συνέχεια δε και άλλων ΑΠΕ (άνεμος, ήλιος), που με ένα πλήθος ιδιωτικών επενδύσεων έμελλε σε σύντομο χρονικό διάστημα να κυριαρχήσουν.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό πως από το 1999 ΚΑΝΕΝΑ νέο ΥΗ έργο δεν εντάχθηκε από την κρατική ΔΕΗ προς υλοποίηση {13}, ενώ τα υπό εκτέλεση έργα Αχελώου βρέθηκαν απέναντι σε έντονη αμφισβήτηση, οπότε από όραμα και έργα προόδου κατέληξαν να αποτελούν στοιχείο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης, εμβληματικό ζήτημα για «οικολόγους» και για φιλόδοξους δικαστές, με κάποιους πολιτικούς να «σιγοντάρουν» συνειδητά και να πριμοδοτούν την στασιμότητα στα έργα εξυπηρετώντας, με «αφανείς» σκοπιμότητες, δημιουργώντας έτσι μια πολεμική κατάσταση,.

Στα πλαίσια αυτά μόνο τυχαίες δεν ήταν και οι αλληπάλληλες προσφυγές κατά των έργων στο ΣΤΕ καθώς και η «συμβολή» πολλών παραγόντων σε αρκετές ακυρωτικές αποφάσεις που εξέδωσαν ανώτατοι δικαστές, οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις είχαν οι ίδιοι άμεση διασύνδεση με τις κυβερνήσεις.

Στην διαμάχη για την εκτροπή Αχελώου «επιστρατεύθηκαν» και ταπεινά τοπικιστικά συμφέροντα (πχ. αντιδράσεις Αιτωλοακαρνανίας, σε σύμπραξη πολιτικών και φορέων της περιοχής), με την επίκληση «κινδύνων» είτε για την οικολογική προστασία του δέλτα Αχελώου, είτε για την επίδραση στην παραγωγή ενέργειας στους ήδη λειτουργούντες ΥΗ σταθμούς στον νομό τους.

Βεβαίως οι σχετικές αιτιάσεις έχουν απαντηθεί με απόλυτη σαφήνεια και επιστημονική επάρκεια από τους μελετητές του Σχεδίου Διαχείρισης Υδάτων κατά την σχετική διαβούλευση του 2017. {14}

Αντίστοιχες απαντήσεις δόθηκαν κατά καιρούς και από την πλευρά των Θεσσαλικών οργανώσεων. {15}

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο αυτής της περιόδου της ιστορίας υδάτων στη Θεσσαλία θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε σε ένα βασικό έργο εντός της λ. Πηνειού που προσέφερε σημαντική ωφέλεια στην αντιμετώπιση οικολογικών και αναπτυξιακών προβλημάτων στην Θεσσαλία και οριοθετεί χρονικά το τέλος της περιόδου που εξετάζουμε. Πιο συγκεκριμένα, το 2003 ολοκληρώθηκε η πλήρωση με νερό στον **Ταμιευτήρα Σμοκόβου**, επί του ποταμού Σοφαδίτη, σηματοδοτώντας την δημιουργία της ΠΡΩΤΗΣ τεχνητής λίμνης σημαντικού μεγέθους στην Λεκάνη Απορροής (ΛΑΠ) Πηνειού, δηλαδή στο Υδατικό Διαμέρισμα (ΥΔ) Θεσσαλίας όπως αυτό σήμερα ορίζεται. Ο τ. Σμοκόβου αποτελεί έργο ΠΟΛΛΑΠΛΟΥ ΣΚΟΠΟΥ, με όλη τη σημασία του όρου αυτού, που διαθέτει ωφέλιμο (εκμεταλλεύσιμο) όγκο νερού από 100 έως 135 εκατ. κ. μ. νερού, με σκοπό να εξυπηρετηθούν :

-Η ΑΡΔΕΥΣΗ περίπου 250.000 στρεμμάτων στην ευρύτερη περιοχή, έργο πολύ σημαντικό για την βιωσιμότητα των αγροτικών νοικοκυριών, την κατακόρυφη μείωση του ενεργειακού κόστους, την εξοικονόμηση ενέργειας και - κυρίως - την εξοικονόμηση νερού.

-Η ΥΔΡΕΥΣΗ έως 55.000 κατοίκων στις περιοχές Σοφάδων - Παλαμά, γεγονός που θα συμβάλει στην βελτίωση της κατάστασης στον τομέα αυτό, δεδομένου πως στη Θεσσαλία οι υδρεύσεις κατά 75% εξυπηρετούνται από υπόγεια νερά, με ότι αυτό συνεπάγεται στο κόστος και στην ποιότητα πόσιμου νερού.

-Η παραγωγή «καθαρής» ΥΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, με Σταθμό ισχύος 10 MW και αναμενόμενη ετήσια παραγωγή 30 GWh στην έξοδο της σήραγγας Λεονταρίου, μέσω της οποίας εξυπηρετείται η μεταφορά νερού για τους προαναφερθέντες σκοπούς.

Εκτός όμως από τα παραπάνω, ο τ. Σμοκόβου αποτελεί έργο αποφασιστικής σημασίας για τον **έλεγχο των ΠΛΗΜΜΥΡΩΝ** στην συχνά πληττόμενη από τέτοια φαινόμενα περιοχή Σοφάδων (και όχι μόνο).

Αυτή η διάσταση του έργου, πλην των άλλων, έχει και τεράστια οικονομική σημασία, δεδομένου πως για αποκατάσταση των καταστροφών που επανειλημμένα έχουν σημειωθεί στην περιοχή έχουν συνολικά δαπανηθεί σημαντικοί οικονομικοί πόροι, που υπερβαίνουν το κόστος κατασκευής του ταμιευτήρα.

Ακόμη ο ταμιευτήρας αυτός συμβάλλει στην **εξασφάλιση ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ νερού** για τις δύσκολες περιόδους λειψυδρίας και για την σταδιακή ενίσχυση της τροφοδοσίας υπόγειων και επιφανειακών οικοσυστημάτων.

Ας μην ξεχνάμε πως η περιοχή αυτή, από κοινού με εκείνη των Φάρσαλων, θεωρούνται λόγω των υπεραντλήσεων (και της ρύπανσης) ως οι πιο υποβαθμισμένες και τα υπόγεια οικοσυστήματα τους κινδυνεύουν με κατάρρευση περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη περιοχή στη Θεσσαλία.

Ο τ. Σμοκοβου, με τα πολλαπλά θετικά χαρακτηριστικά του, φέρνει αντικειμενικά στο προσκήνιο και όλα τα άλλα αναγκαία έργα ταμίευσης νερού στην περίμετρο του θεσσαλικού κάμπου που προβλέπονται στο ισχύον Σχέδιο Υδάτων (ΣΔΛΑΠ/2017), τα οποία όμως έως σήμερα δεν έχουν δρομολογηθεί, περιορίζοντας έτσι τις δυνατότητες της Θεσσαλίας σε νερά, ώστε στο ορατό μέλλον να έχει ελπίδες να βρεθεί σε τροχιά ουσιαστικής και βιώσιμης ανάπτυξης.

IV. 2004 έως σήμερα

Η περίοδος αυτή περιλαμβάνει την κατασκευή της δεύτερης φάσης του σημαντικού έργου της Κάρλας, που η πρόταση για την υλοποίησή της, όπως ήδη περιγράψαμε, περιέχεται στην μελέτη Nobile του 1913 και η πρώτη φάση εκτέλεσης της (εκκένωση ελών, απελευθέρωση εκτάσεων για την υλοποίηση της επόμενης φάσης) είχε πραγματοποιηθεί έως το 1962.

Η δεύτερη φάση του έργου της Κάρλας άρχισε ουσιαστικά την δεκαετία 1990, όταν με ευθύνη του ΥΠΕΧΩΔΕ εκπονήθηκαν τεχνικές και περιβαλλοντικές μελέτες και πραγματοποιήθηκαν οι

διαπραγματεύσεις με τις αρμόδιες υπηρεσίες της ΕΕ για ένταξη του έργου σε ευρωπαϊκό χρηματοδοτικό πρόγραμμα.{16}

Με την έναρξη της δεκαετίας του 2000 και έχοντας επιλυθεί όλα τα παραπάνω ζητήματα, άρχισε η κατασκευή της δεύτερης φάσης του έργου, η οποία μετά από αρκετά προβλήματα, καθυστερήσεις και διακοπές ολοκληρώθηκε κατά την επόμενη δεκαετία και το 2018 εγκαινιάστηκε τελικά η «νέα» Κάρλα.

Την ίδια περίοδο, μετά το 2004, προωθήθηκαν και μικρότερα έργα ταμίευσης της περιοχής, πέραν όμως του Σμοκόβου δεν υλοποιήθηκε κανένας άλλος αξιόλογος όγκου περιφερειακός ταμιευτήρας πολλαπλού σκοπού, από αυτούς που όπως είπαμε αναμένεται να κλείσουν οριστικά τον κύκλο της πάλης των θεσσαλών «ΜΕ» το νερό, να προσφέρουν την ασφάλεια απέναντι σε έντονα φυσικά φαινόμενα (πλημμύρες, ξηρασία - ερημοποίηση) και να συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση σύγχρονων αναγκών, όπως πχ. δημιουργία αποθεμάτων για την σταδιακή αποκατάσταση υπόγειων οικοσυστημάτων που κινδυνεύουν με κατάρρευση.

Πάντως, στον τομέα των περιφερειακών έργων λεκάνης Πηνειού η κατάσταση, τουλάχιστον σε επίπεδο προθέσεων και διακηρύξεων, έχει ξεκαθαρίσει.

Αντίθετα, σε ότι αφορά στα έργα Άνω Αχελώου, που διανύουν πλέον την τελική φάση της ιστορίας τους, οι αβεβαιότητες έχουν κορυφωθεί, αφενός με τις αλληπάλληλες προσφυγές και αποφάσεις του ΣΤΕ και του ΔΕΚ (Ευρωπαϊκό δικαστήριο), αφετέρου από την εξόφθαλμη απουσία πολιτικής βούλησης από τις διαδοχικές κυβερνήσεις.

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας 1990 είχε επιλεγεί η μείωση της ποσότητας νερού (έως 600 εκατ. κ. μ. νερού ετησίως) που θα μεταφερθεί στη θεσσαλική λεκάνη και είχε εκπονηθεί συνολική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων εκτροπής που, ως γνωστόν, εποπτεύονται από το Υπουργείο Υποδομών (φράγμα - ταμιευτήρας Συκιάς και σήραγγα μεταφοράς προς Μουζάκι).

Παρόλα αυτά στο φράγμα Συκιάς και στην σήραγγα, μετά από πολλά χρόνια, οι εργασίες έχουν διακοπεί από το 2010 λόγω των προσφυγών στο ΣΤΕ, ενώ η ακυρωτική απόφαση του δικαστηρίου που

προαναφέραμε (αριθμ. 26/2014) δημιούργησε νέα εγκατάλειψη τους και παρατεταμένη στασιμότητα.

Η κυβέρνηση Σαμαρά, με στόχο την προσαρμογή στο πνεύμα και τις απαιτήσεις της απόφασης του ΣΤΕ, επέλεξε το 2014 μια ακόμη μεγαλύτερη μείωση της ετήσιας μεταφοράς υδάτων από τον Αχελώο (από 600 στα 250 εκατ. κ. μ.).

Για την ώρα, δεν έχει πραγματοποιηθεί η απαραίτητη επικαιροποίηση σχετικών μελετών, δεν επανακαθορίστηκαν οι αποφάσεις της πολιτείας (κυβερνήσεις Αλ. Τσίπρα και Κυρ. Μητσοτάκη) και η νοσηρή στασιμότητα συνεχίζεται.

Συνοπτικά, **τα έργα εκτροπής υδάτων του Άνω Αχελώου έχουν ουσιαστικά εγκαταλειφθεί από το 2010**, ενώ οι διαμάχες συνεχίζονται και προσαρμόζονται κάθε φορά στην λογική και στις σκοπιμότητες των εκάστοτε κυβερνήσεων, στις αποφάσεις του ΣΤΕ ΚΟΚ.

Σαν ένα ακόμη χαρακτηριστικό γεγονός της περιόδου που εξετάζουμε θα αναφέρουμε πως κατά την δεκαετία 2010 αποφασίστηκε η καθιέρωση Σχεδίων Διαχείρισης Υδάτων στην περιοχή όπως και σε κάθε υδατικό διαμέρισμα στη χώρα.

Θα προσθέσουμε επίσης πως παράλληλα έκανε πιο έντονη την παρουσία της η «νέα γενιά» ενεργειακών συμφερόντων (φυσικό αέριο, ανεμογεννήτριες, φωτοβολταϊκά κ.α.) και όπως φαίνεται η παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας δεν βρίσκεται στα άμεσα ενδιαφέροντα τους, με ότι αυτό συνεπάγεται για την πολιτική στήριξης και κινήτρων σε ΥΗΕ από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. {17}

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ένα γενικό συμπέρασμα από αυτή τη σύντομη αναφορά είναι πως **η ιστορία της Θεσσαλίας είναι απόλυτα συνδεδεμένη με το νερό**, το οποίο επηρεάζει αποφασιστικά την υγιεινή διαβίωση των κατοίκων της, την δημιουργία υποδομών στην περιοχή, την οικονομία και την απασχόληση, την περιβαλλοντική προστασία των οικοσυστημάτων της κλπ.

Και στις σημερινές συνθήκες **το τρίπτυχο ΝΕΡΟ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ παραμένει αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το μέλλον αυτού του τόπου.**

Όμως, ολοκληρώνοντας την αναδρομή αυτή στην ιστορία της Θεσσαλίας και τις αντίστοιχες εξελίξεις στον τομέα των υδάτων, θέτουμε και ένα ερώτημα για προβληματισμό και σύνδεση με τις προκλήσεις του σήμερα.

Μετά από όλα αυτά τα επιτεύγματα των προγόνων μας, ειδικά εκείνων του πρώτου μισού αιώνα από την ενσωμάτωση της στο ελληνικό κράτος, που μέσα σε δραματικές αντιξοότητες για την επιβίωση τους, αγωνίστηκαν ώστε να σταθεί ο τόπος και η κοινωνία στα πόδια της, να δρομολογηθούν όλες αυτές οι παρεμβάσεις και τα εξυγιαντικά έργα και μάλιστα σε ιδιαίτερα δύσκολες γεωπολιτικές συνθήκες (Παγκόσμια οικονομική κρίση 1929, πολιτική αστάθεια, πόλεμοι κλπ.), αξίζει άραγε στις σημερινές γενιές να μην έχει ακόμη «κλείσει» η υπόθεση των αντιπλημμυρικών έργων, γύρω από τον θεσσαλικό κάμπο, να μην έχουν ακόμη διασφαλισθεί τα απαιτούμενα αποθέματα νερού για ασφάλεια από την ξηρασία και την προϊούσα ερημοποίηση, να μην μπορούν έως σήμερα να διατεθούν οι αναγκαίες ποσότητες για τις αρδεύσεις χωρίς να θυσιάζεται συνειδητά, μέσα από την απόγνωση των γεωργών, η βιωσιμότητα των υπόγειων υδροφορέων και των ποτάμιων οικοσυστημάτων ;

Σε ότι μας αφορά, ο προβληματισμός αυτός αποτέλεσε έως σήμερα τον κινητήριο μοχλό στην κοινή προσπάθεια που καταβάλλεται για την επίλυση του υδατικού προβλήματος της Θεσσαλίας (το ίδιο ισχύει και για την σημερινή μας παρουσία στο Συνέδριο σας) και διατηρούμε την βάσιμη ελπίδα πως αυτό προσφέρει αντίστοιχα ερεθίσματα και στις νεότερες γενιές.

Ιούλιος 2024

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ [ΑΝΑΦΟΡΕΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΑΛΛΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ]

{1} Λάζαρος Αρσενίου, «Το έπος των θεσσαλών αγροτών και οι εξεγέρσεις τους 1881 - 1993» (έκδοση 1994).

{2} Κ. Βεργόπουλου, «Το αγροτικό Ζήτημα στην Ελλάδα, 1992

{3} J. B. Nobile - «Αντιπλημμυρικά και εξυγιαντικά έργα Θεσσαλίας», 1913

Παραθέτουμε ενδεικτικά ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα γενικών παρατηρήσεων και σκέψεων του J. B. Nobile :

*«Εκ των μέχρι τούδε εντεθέντων διαφαίνονται εν τοσούτω καθαρώς **αι δύσκολοι και σοβαρά συνθήκαι υπό τας οποίας ευρίσκεται η θεσσαλική παιδιάς, είτε λόγω των κατακλίσεων, των προερχομένων εκ της υδραυλικής αταξίας των ποταμών και χειμάρρων της, είτε λόγω της ελλείψεως διεξόδου εκροής των υδάτων των λιμναζόντων επί εκτεταμένων χαμηλών τμημάτων της χώρας**».*

*«...αι πλημμύραι εις ας υπόκεινται τα διάφορα ρεύματα, μη περιοριζόμεναι πάντοτε εντός των οικείων κοιτών, **εκχειλίζουσιν επί μεγάλων τμημάτων της διαδρομής των εις ανυπερασπίστους πεδιάδας αίτινες παραμένουσι κατακεκλυσμένοι κατά χρονικάς περιόδους μεγαλύτερας ή μικροτέρας διάρκειας, και ότι **πολλαί ελώδεις ζώναι, περιοδικώς ή διαρκώς κατακλυζόμεναι, αφαιρούνται εκ της γεωργίας και καθίστανται εστίαι νοσηραί****».*

*«Μια τόσοσιν αξιοθρήνητος κατάστασις δεν ήτο δυνατόν να αφήσει αδιάφορον την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, ήτις προ καιρού απεφάσισε την εκτέλεσιν των αναγκαίων έργων...**Αναντιρρήτως μεγίστην ωφέλειαν θα αρουσώσιν η υγεία και η Εθνική οικονομία και ειδικώς εάν, εις την από των πλημμυρών άμυναν και την***

εξυγιάνσιν των εκτεταμένων γαιών.....επακολουθήσει η άρδευσις και ο αγροτικός εποικισμός των αποκαλυφθησομένων γαιών, αίτινες λόγω ευφορίας του εδάφους και ευνοϊκών κλιματολογικών συνθήκων είναι επιδεκτικαί των ποικιλώτερων και πλουσιώτερων καλλιεργειών».

Είναι προφανές πως ο J. B. Nobile, εκτός από τις γενικές διαπιστώσεις και τις συγκεκριμένες τεχνικές λύσεις που προσέφερε με την μελέτη του, έβλεπε πολύ μακρύτερα και διέκρινε την επόμενη φάση που θα ακολουθούσε με την έντονη αγροτική ανάπτυξη στην περιοχή. Αναμφίβολα η μελέτη του αποτέλεσε σταθμό και σημείο αναφοράς στην μακρά πορεία επίλυσης του υδατικού προβλήματος.

{4} Π. Σκοτινιώτης, «Μαγνησία και πολιτική εν καμίνω, 1934-1967», 2023.

{5} Το 1911, ένα χρόνο μετά τα αιματηρά γεγονότα στο Κιλελέρ και άλλες περιοχές της Θεσσαλίας, έλαβε χώρα μια πρώτη απαλλοτρίωση τσιφλικιών τα οποία αποδόθηκαν σε γηγενείς αγρότες και σε πρόσφυγες από την Ανατολική Ρωμυλία.

{6} Πάντως την ίδια περίοδο, περίπου στα τέλη της δεκαετίας 1920, εκτός των έργων εξυγιάνσης, άρχισαν να κάνουν την εμφάνιση τους οι πρώτες ιδέες ενίσχυσης του υδατικού δυναμικού της λεκάνης Πηνειού με μεταφορά υδάτων από τον Αχελώο (καθηγητής Κουτσοκώστας, 1928), χωρίς όμως επαρκή τεκμηρίωση και την ανάλογη επικέντρωση, δεδομένου πως στη φάση αυτή κυριαρχούσαν οι ανάγκες για έργα εξυγιάνσης και, όπως έλεγε ο Γ. Χατζηλάκος, η «πάλη ΜΕ το νερό» (σημ. : η «πάλη ΓΙΑ το νερό» έμελλε να εξελιχθεί αρκετά χρόνια αργότερα).

{7} Μετά το τέλος αυτής της περιόδου και μόλις στις αρχές της επομένης, κατά τα έτη 1931 - 32, δρομολογήθηκε η αξιολογήσιμη αύξηση της βαμβακοπαραγωγής, μέσα από την πολιτική δασμών και την ίδρυση του Οργανισμού βάμβακος. Η εξέλιξη αυτή έμελλε να καθορίσει σε σημαντικό βαθμό τα μοντέλα γεωργικής ανάπτυξης για πολλές επόμενες δεκαετίες.

{8} Θα μπορούσαμε καταρχήν, από ιστορική άποψη, να ισχυριστούμε ότι με την υλοποίηση των έργων του μεσοπολέμου (BOOT) καθώς και εκείνων της πρώτης φάσης του έργου της Κάρλας (εκκένωση υδάτων και εξυγίανση) «έκλεισε» ουσιαστικά για τη Θεσσαλία η μάχη «ΜΕ» το νερό. Όπως όμως αποδείχθηκε στην πράξη, όλα αυτά τα έργα δεν αρκούν ώστε να επιλυθεί πλήρως το πρόβλημα των ανεξέλεγκτων πλημμυρικών ροών από τα ορεινά, τα οποία στις δύσκολες στιγμές ενός πλημμυρικού φαινομένου σε πεδινούς οικισμούς και αγρούς «προστίθενται» στις πλημμυρικές ροές των ποταμών, επιδεινώνοντας κατά πολύ τα καταστροφικά αποτελέσματα.

Συνεπώς, για την οριστική εξάλειψη παρόμοιων κινδύνων, θα είναι αποφασιστικός ο ρόλος των περιφερειακών έργων ταμίευσης εντός της λεκάνης Πηνειού, προσφέροντας την απαραίτητη αντιπλημμυρική προστασία και κλείνοντάς οριστικά την ιστορική περίοδο της μάχης «ΜΕ» το νερό. Στα έργα αυτά θα αναφερθούμε στα επόμενα.

{9} Ας σημειωθεί πως πριν την δημιουργία της ΔΕΗ, οι 385 εταιρείες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας χρησιμοποιούσαν σαν πρώτη ύλη το εισαγόμενο πετρέλαιο και τον λιθάνθρακα, με αποτέλεσμα να εκτοξεύονται στα ύψη οι τιμές ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και η ενεργειακή εξάρτηση της χώρας.

{10} Άγγελος Ζαχαρόπουλος, Capital.gr, 13/11/2018, «Το πρόγραμμα ανάπτυξης υπογείων υδάτων και το γενικότερο υδατικό πρόβλημα της Θεσσαλίας».

{11} Γ. Α. Χατζηλάκος, Η ΔΗΘΕΝ ΔΙΚΗ, 2002 (το ιστορικό των μελετών για **την αξιοποίηση των υδατικών πόρων της Θεσσαλίας και του Αχελώου** στις σελίδες 99 έως 104).

{12} Στ. Μαγειρίας, «Ανάπτυξις της Θεσσαλίας εις πρώτον ενεργειακόν γεωργοκτηνοτροφικόν και ποταμοπλοϊκόν κέντρον της χώρας», 1975

{13} Γ. Στεφανάκος, «Το σίριαλ της εκτροπής του Αχελώου και το μένος κατά των Υδροηλεκτρικών», Capital, 6/3/2014.

{14} Στα πλαίσια της διαβούλευσης του Σχέδιου Διαχείρισης (ΣΔΛΑΠ, 2014) Στερεάς Ελλάδας, φορείς της Αιτωλοακαρνανίας διατύπωσαν ανησυχίες και ερωτήματα, μεταξύ άλλων και για τα νερά που θα «στερήσει» η εκτροπή Αχελώου από τις εκβολές του ποταμού.

Η απάντηση των μελετητών [δες σελ. 31884 του ΦΕΚ (ΤΒ) 2562/25-9-2014] ήταν η εξής :

«Το γλυκό νερό που μπορούν να δέχονται....τα υδροτροπικά συστήματα των εκβολών Αχελώου είναι απολύτως ρυθμισμένο από το σύστημα των 3 φραγμάτων (Κρεμαστά, Καστράκι και Στράτος 1 και 2)».

«Τα όποια προβλήματα ποιότητας, όπως πολλές μελέτες έχουν αναδείξει και όπως ο ίδιος ο Φορέας Διαχείρισης υδροτοπικών περιοχών δηλώνει, οφείλονται σε ανθρωπογενείς δραστηριότητες και πρακτικές στην πεδιάδα του Αχελώου και στις ίδιες τις λιμνοθάλασσες με προεξάρχουσα τη γεωργία και την κτηνοτροφία, αλλά και αστικές πιέσεις».

Και καταλήγει : *«Από τα παραπάνω....συνάγεται το συμπέρασμα ότι τα τυχόν προβλήματα δεν προκύπτουν από την διαθεσιμότητα γλυκού νερού αλλά από τον τρόπο διαχείρισης του».*

{15} Οι δήθεν «οικολογικές» ανησυχίες και τοπικιστικές αντιδράσεις για τον φόβο πως η Θεσσαλία θα «στερήσει» τα νερά του Αχελώου από την Αιτωλοακαρνανία θεωρήθηκαν από τις θεσσαλικές οργανώσεις ως παράλογες. Εξάλλου είναι προφανές πως καθόλου δεν συμεριζόμαστε την λαϊκίστικη και αντιεπιστημονική αντίληψη περί «ιδιοκτησίας» των υδατικών πόρων. Αντίθετα με τους «φόβους» των γειτόνων μας, εμείς ως Θεσσαλοί χαιρόμαστε που εδώ και πολλές δεκαετίες βλέπουμε τα άφθονα Αγραφιώτικα νερά των ποταμών Άνω Αχελώου (Ασπροποταμου), Αγραφιώτη, Μέγδοβα και άλλων μικρότερων παραπόταμων και ρεμάτων να συγκεντρώνονται στο ιστορικό και μεγαλεπήβολο έργο της ΔΕΗ στα Κρεμαστά, να αποθηκεύονται σε αυτό πάνω από 3,5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού (περίπου 2 – 2,5 φορές περισσότερα από όσα καταναλώνει ετησίως η Θεσσαλία !), τα οποία παράγουν ενέργεια και παράλληλα καλύπτουν όλες τις ανάγκες (αρδευτικές, οικολογικές κλπ.) των

γειτόνων μας, διασφαλίζοντας παράλληλα την καλή έως άριστη κατάσταση των οικοσυστημάτων στην περιοχή τους.

Ακόμη περισσότερο καμαρώνουμε όταν σκεφτόμαστε ότι με τα Αγραφιώτικα νερά της Δυτικής Θεσσαλίας, μέσω της παραγωγής και μεταφοράς ενέργειας εδώ και εξήντα χρόνια από τα Κρεμαστά, εξασφαλίστηκε η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών στο ενεργοβόρο συγκρότημα εξόρυξης βωξίτη (πρώην ΠΕΣΙΝΕ) στην Βοιωτία, θεμελιώνοντας έτσι και στηρίζοντας έως και σήμερα έναν σημαντικό τομέα βιομηχανικής ανάπτυξης στη χώρα μας (παραγωγή αλουμινίου). Και φυσικά δεν αισθανόμαστε ότι κάποιοι μας «χρωστάνε» για όλα αυτά.....

{16} Κατά τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη του έργου σε πρόγραμμα χρηματοδότησης της ΕΕ, οι ευρωπαϊκές υπηρεσίες απέρριψαν αρχικά το έργο θεωρώντας πως ο σκοπός των αρδεύσεων βρίσκεται εκτός των σχετικών κριτηρίων ένταξης. Στη συνέχεια όμως οι ελληνική πλευρά τεκμηρίωσε τον περιβαλλοντικό χαρακτήρα του έργου με τον οποίο τελικά έγινε αποδεκτή η χρηματοδότηση της Κάρλας.

{17} Η επιλογή του ενεργειακού «μείγματος» στην ηλεκτροπαραγωγή είναι ένα σύνθετο πολιτικό θέμα με πολλές διαστάσεις. Η Ελλάδα είναι χώρα «προικισμένη» με άφθονους ενεργειακούς πόρους, είτε προς εξόρυξη (λιγνίτης, αέριο), είτε ανανεώσιμους (νερό, άνεμος, ήλιος κα).

Όμως, παρά την ύπαρξη τόσων πολλών εναλλακτικών δυνατοτήτων, η **ενεργειακή εξάρτηση** συνολικά (παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, εισαγωγές, μεταφορές, κτιριακός τομέας, βιομηχανία κλπ.), με βάση στοιχεία της EUROSTAT, κινείται σε επίπεδα άνω του 75% (συχνά υπερβαίνει και το 80%) και αναδεικνύεται «πρωταθλητής» στην ΕΕ, όπου ο αντίστοιχος δείκτης βρίσκεται στο 57%.

Και όλα αυτά σε μια χώρα με υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (-8,6% του ΑΕΠ το 2022, το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ και όταν η ΕΕ και η ευρωζώνη παρουσιάζουν πλεόνασμα).

Άραγε πόσο σάφρων ήταν η επιλογή η (σχεδόν πτωχευμένη) χώρα μας να προστρέξει στην «ταχεία» και πολυδάπανη εφαρμογή ενός

προγράμματος με κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων μέσα σε ελάχιστα χρόνια, πολύ πριν το 2030 (δες Εθνικά Σχέδια ΣΥΡΙΖΑ/2018 και ΝΔ/2020), με τεράστιες οικονομικές συνέπειες, με αύξηση της ανεργίας κλπ., ενώ οι πλούσιες ευρωπαϊκές χώρες, με συντριπτικά μεγαλύτερη «ευθύνη» στις εκπομπές Ατθ και με πολλές επενδυτικές δυνατότητες επέλεξαν μια πιο ομαλή και πολύχρονη μετάβαση, διατηρώντας εκτός των ανθρακικών, ακόμη και τις πυρηνικές μονάδες με ότι αυτό συνεπάγεται.

Ας σημειωθεί επίσης πως η «ασφάλεια» από ΑΠΕ, εκτός από τον τομέα της ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, στηρίζεται και στην **ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ της παραγόμενης ενέργειας**, μια παράμετρο στην οποία η υστέρηση είναι εμφανής.

Όμως στην αποθήκευση της ενέργειας που παράγουν οι ΑΠΕ, των οποίων ως γνωστόν η παραγωγή είναι κυμαινόμενη και πολύ συχνά δεν συμβαδίζει με τις ανάγκες και τις «αιχμές» της κατανάλωσης, τα μοναδικά συστήματα που είναι εφικτό να εφαρμοστούν στις σημερινές συνθήκες εξέλιξης της τεχνολογίας, είναι τα μεγάλα **υδροηλεκτρικά έργα άντλησης - ταμίευσης (Α/Τ)**.

Το παράδοξο όμως είναι πως τα ΥΗΕ στην Ελλάδα γενικά βρίσκονται «υπό διωγμό» εδώ και πάνω από 20 χρόνια, παρά το γεγονός ότι η εγχώρια προστιθέμενη αξία τους ανέρχεται στο 80% του κόστους κατασκευής τους, ενώ οι άλλες ΑΠΕ αντικειμενικά «ενισχύουν» τις εισαγωγές και την τεχνολογική εξάρτηση, χωρίς παράλληλα να επιτυγχάνεται στα αντίστοιχα έργα αξιόλογη μείωση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων.

Σε όλες αυτές τις «παραδοξότητες» εδράζεται η εκτίμηση μας πως οι τελευταίες κυβερνήσεις έχουν (μεταξύ άλλων κριτηρίων) επιλέξει την ενίσχυση επιχειρηματικών συμφερόντων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από το εισαγόμενο ορυκτό (κατ' ευφημισμό «φυσικό») αέριο, το οποίο απογειώνει την ενεργειακή μας εξάρτηση ενώ και οι τιμές του στη βιομηχανία και τα νοικοκυριά έγιναν απλησίαστες.

Κατά την άποψη μας όφειλαν να αξιοποιήσουν την τεράστια εμπειρία της ΔΕΗ στην παραγωγή και λειτουργία ΥΗ έργων ως

πολιτική αιχμής στην μεταβατική περίοδο απανθρακοποίησης στη χώρας μας.

Και προφανώς το θέμα αυτό συνδέεται ευθέως και με την Θεσσαλία που προσδοκά την ολοκλήρωση και λειτουργία του πολλαπλής σκοπιμότητας ημιτελούς ΥΗ έργου στην Συκιά (περιοχή Καρδίτσας) επί του Αχελώου.

8^ο Διεθνές Εθνολογικό Συνέδριο Αμφικτιονίας Θεσσαλών Καραγκούνηδων

«Το υδάτινο στοιχείο στη Θεσσαλική Πεδιάδα.
Ιστορικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις»

«Το νερό στην νεότερη περίοδο της Θεσσαλικής Ιστορίας»
[Ένας συνεχής αγώνας των κατοίκων για υγιεινή διαβίωση,
βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία των οικοσυστημάτων]

6/7/2024

Αναστάσιος Β. Μπαρμπούτης
Μηχανικός, μέλος Δ.Σ. Εταιρίας Θεσσαλικών Μελετών (ΕΘΕΜ)

Θα επικεντρώσουμε στις προσπάθειες του ελληνικού κράτους για έργα και παρεμβάσεις προς αντιμετώπιση των προβλημάτων με το νερό.

Θα χωρίσουμε τα πυκνά γεγονότα αυτής της εποχής σε τέσσερις διακριτές χρονικές περιόδους από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) έως σήμερα.

□ I. 1881 έως 1930

□ II. 1931 έως 1962

□ III. 1963 έως 2003

□ IV. 2004 έως σήμερα

➔ I. 1881 έως 1930

Μετά την πρόσκτηση της Θεσσαλίας, ως ένα από τα θέματα προτεραιότητας του ελληνικού κράτους υπήρξε η αξιοποίηση της Θεσσαλικής πεδιάδας με στόχο την «σιτάρκεια».

Βασικές προϋποθέσεις επίτευξης αυτού του στόχου ήταν οι αλλαγές «στο ιδιοκτησιακό καθεστώς και στις εδαφοϋδατικές συνθήκες» που χωρίς αμφιβολία καθόρισαν την πορεία της Θεσσαλίας ακόμη μέχρι και σήμερα.

Για την Θεσσαλία ο Κουμουνδούρος είχε προγραμματίσει απαλλοτρίωση και εγγειοβελτιωτικά έργα.

Με την απομάκρυνση του το 1882 από την πρωθυπουργία, ούτε χρηματοδότηση υπήρξε ώστε τα τσιφλίκια να διανεμηθούν στους καλλιεργητές της γης, ούτε εγγειοβελτιωτικά έργα εκτελέστηκαν.

Βρέθηκαν μπροστά στον εφιάλτη της δουλοπαροικίας που επιβλήθηκε από τους νέους ιδιοκτήτες της γης τους, με την ισχυρή υποστήριξη της κεντρικής εξουσίας.

Με την απομάκρυνση του το 1882 από την πρωθυπουργία, ούτε χρηματοδότηση υπήρξε ώστε τα τσιφλίκια να διανεμηθούν στους καλλιεργητές της γης, ούτε εγγειοβελτιωτικά έργα εκτελέστηκαν. Βρέθηκαν μπροστά στον εφιάλτη της δουλοπαροικίας που επιβλήθηκε από τους νέους ιδιοκτήτες της γης τους, με την ισχυρή υποστήριξη της κεντρικής εξουσίας.

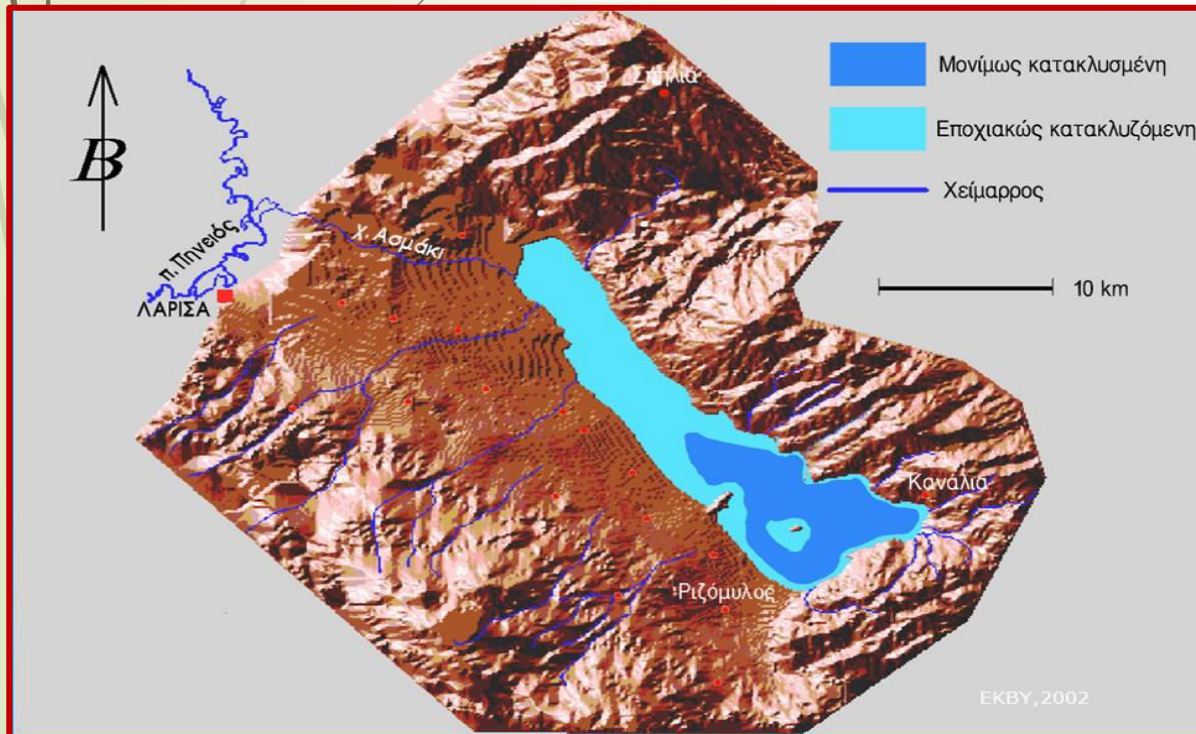

- Το 1913 παραδόθηκε από τον Ιταλό μηχανικό J. B. Nobile η πρώτη ολοκληρωμένη «ΜΕΛΕΤΗ ΕΡΓΩΝ ΑΝΤΙΠΛΗΜΜΥΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞΥΓΙΑΝΣΕΩΣ» η πρώτη ολοκληρωμένη προσέγγιση επίλυσης του υδατικού προβλήματος Θεσσαλίας
- Στις 5 Μαΐου 1923 εκδόθηκε από την κυβέρνηση της «Επανάστασης του 1922» (δηλαδή το στρατιωτικό κίνημα των Νικ. Πλαστήρα και Στ. Γονατά) Διάταγμα «περί ολοκληρωτικής απαλλοτριώσεως των τσιφλικιών άνευ αποζημιώσεως των ιδιοκτητών».
- Το 1929, το Ελληνικό Δημόσιο κατέληξε σε συμφωνία με την Αγγλική εταιρία BOOT για την κατασκευή των έργων. Η ΣΥΜΒΑΣΗ υπογράφηκε στις 17 Δεκεμβρίου 1929 και επικυρώθηκε με τον Ν. 4500/1930.

► II. 1931 έως 1962

- ✓ Η υλοποίηση των εξυγιαντικών έργων άρχισε τελικά το 1934, συνεχίστηκε έως τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και ολοκληρώθηκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο από ελληνικές εταιρίες.
- ✓ Κατά την περίοδο που εξετάζουμε υπήρξαν άλλες δυο σημαντικές παρεμβάσεις που διαμόρφωσαν ουσιαστικά τις προϋποθέσεις μιας βιώσιμης (υπό όρους) ανάπτυξης της Θεσσαλίας.
- ✓ Η μία παρέμβαση ήταν στην περιοχή των ελών και του λιμναίου τμήματος της Κάρλας. Ο σκοπός της εκκένωσης υδάτων και ελών από την ευρύτερη περιοχή της Κάρλας ήταν η δημιουργία της νέας τεχνητής λίμνης (που υλοποιήθηκε με σχεδόν εκατό χρόνια καθυστέρηση).
- ✓ Βασικό χαρακτηριστικό που ατυχώς η φύση είχε «επιλέξει» να στερήσει από την Κάρλα, ήταν η δυνατότητα διεξόδου και ανανέωσης των υδάτων της. Το 1962 πραγματοποιείται οριστικά η εξυγίανση του παθογενούς ενιαίου υδάτινου συστήματος (του λιμναίου και των ελών) και συντελείται ουσιαστικά η πρώτη φάση για την μετέπειτα δημιουργία του νέου ταμιευτήρα των (περίπου) 40.000 στρεμμάτων.
- ✓ Την περίοδο αυτή απομακρύνθηκαν (μέσω σήραγγας) στον Παγασητικό κόλπο τα καθιζάνοντα αλατούχα νερά και εξαλείφθηκαν όλα τα έλη βορείως της (πραγματικής) λίμνης Κάρλας.

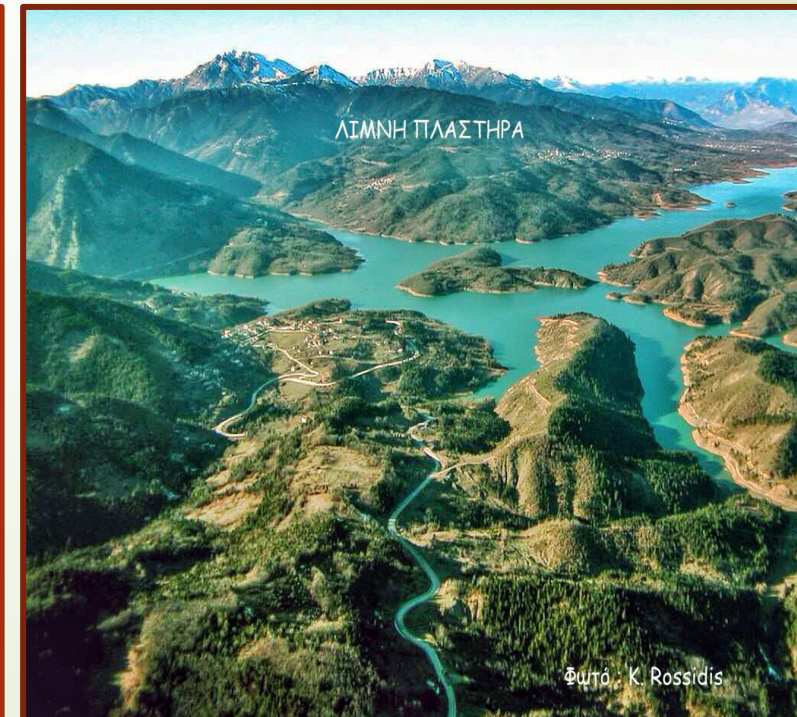
► II. 1931 έως 1962

- Μία σημαντική παρέμβαση της περιόδου είναι το υδροηλεκτρικό έργο Ν. Πλαστήρα, με το οποίο η Θεσσαλία μετά τον πόλεμο απέκτησε για πρώτη φορά έναν σημαντικό ταμιευτήρα πολλαπλού σκοπού, που ακόμη και σήμερα αποτελεί ουσιαστικά το βασικό έργο συγκέντρωσης αποθεμάτων νερού για αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων στον κάμπο.
- Την περίοδο αυτή άρχισε, ο ουσιαστικός σχεδιασμός της αξιοποίησης των υδροηλεκτρικών έργων στα μεγάλα ποτάμια της χώρας μας. Στη Θεσσαλία λοιπόν έμελλε να κατασκευασθεί ένα από αυτά τα πρώτα σημαντικά μεταπολεμικά έργα της χώρας, το ΥΗ έργο επί του ποταμού Ταυρωπού, που λειτούργησε ως πιλότος - υπόδειγμα πολλαπλής αξιοποίησης των υδάτων σε μία περιοχή (γεωργία, ενέργεια, ύδρευση, αναψυχή κ.α.).
- Το έργο Ν. Πλαστήρα αποτέλεσε την πρώτη (περιορισμένου όγκου) μεταφορά νερών από τη λεκάνη Αχελώου προς την λεκάνη Πηνειού.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΤΑΥΡΩΠΟΥ

Δεκαετία 1950

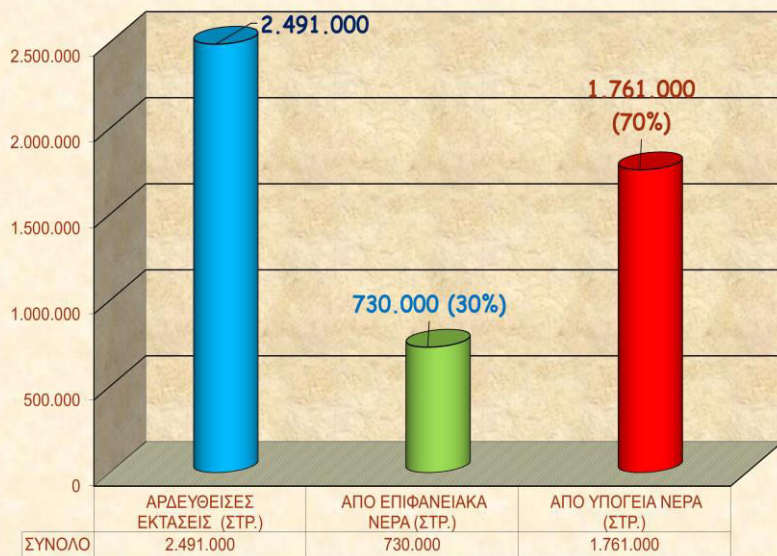

Φωτό: Κ. Rossidis

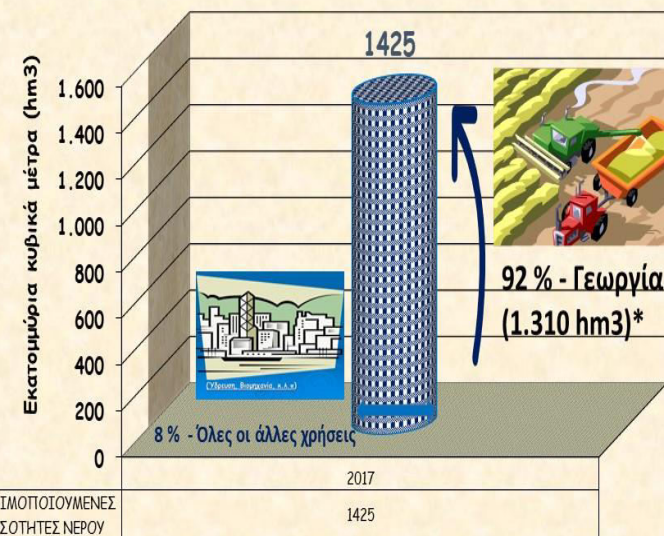
III. 1963 έως 2003

- Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την εντατικοποίηση της γεωργίας και την έξαρση της μάχης «ΓΙΑ» το νερό που θα κυριαρχήσει από τα επόμενα χρόνια έως και σήμερα.
- Κυριότερη συνέπεια υπήρξε η τεράστια υστέρηση των διαθέσιμων νερών σε σχέση με τις ανάγκες που δημιουργήθηκαν, υπό την ανοχή των πολιτικών μας εκπροσώπων.
- Χωρίς περίσκεψη και ανάλογη προετοιμασία, χωρίς εκτεταμένα σύγχρονα αρδευτικά δίκτυα (που να υπηρετούν τον στόχο περιορισμού των απωλειών και την εξοικονόμηση νερού), χωρίς νέα έργα ταμίευσης και περαιτέρω ενίσχυση του διαθέσιμου υδατικού δυναμικού της λ. Πηνειού με μεταφορά από Αχελώο, η αγροτική ανάπτυξη της Θεσσαλίας και η κατακόρυφη αύξηση ζήτησης σε νερό στηρίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό στον υδατικό πλούτο που προσφέρουν οι υπόγειοι υδροφόροι, «θυσιάζοντας» το μέλλον των επόμενων γενεών στην περιοχή μας

Αρδευθείσες εκτάσεις Θεσσαλίας (στρ.)

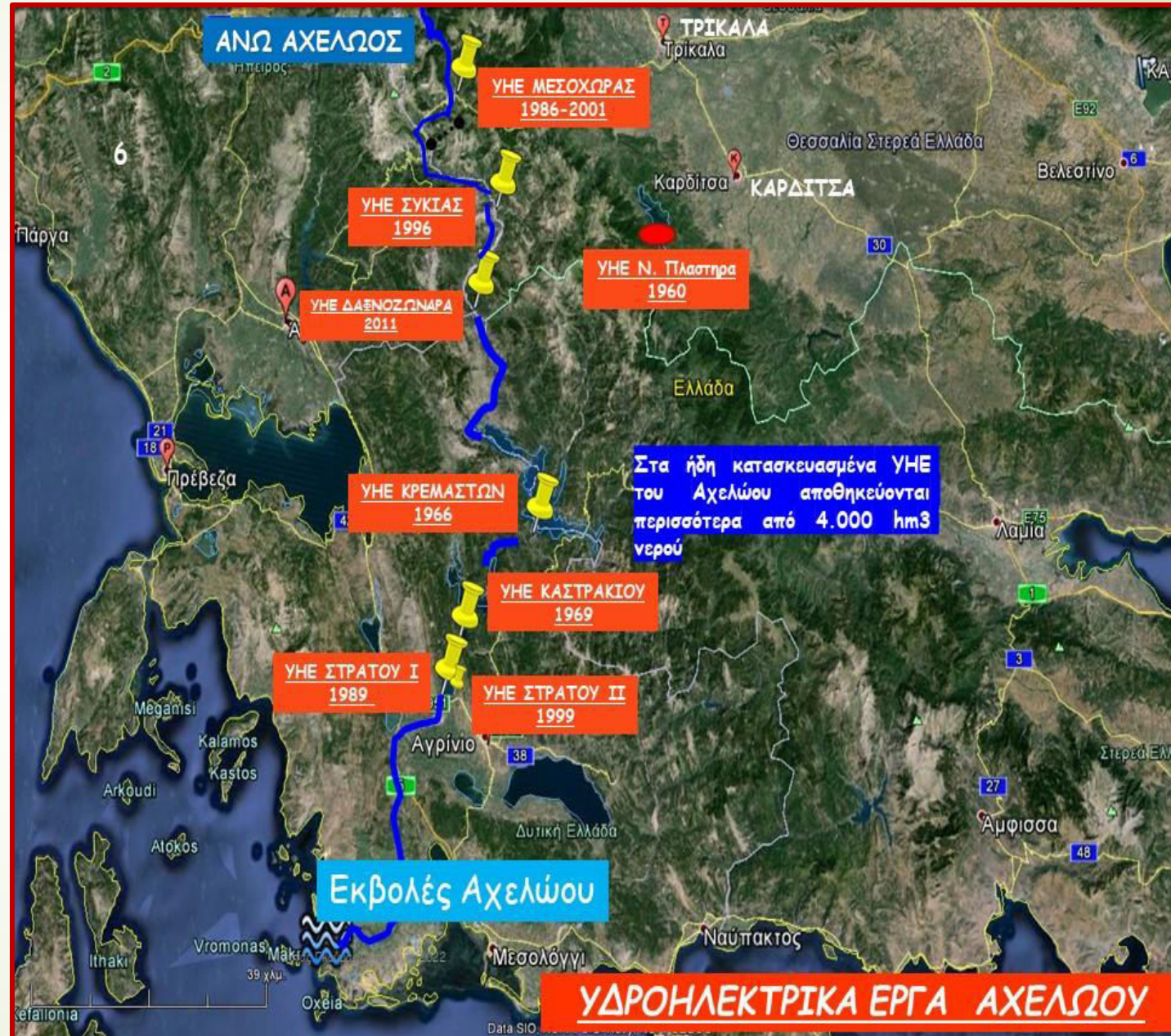
ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΝΕΡΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

► III. 1963 έως 2003

Στην ίδια αυτή περίοδο εντείνονται και οι προσπάθειες αξιοποίησης του υδατικού πλούτου σε όλη τη χώρα για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

- Το 1972 διατυπώνεται από τον υδροενεργειακό μηχανικό ΣΤ. Μαγειρία μια συγκεκριμένη συνθετική πρόταση για την εκτροπή του Αχελώου μέσω ταμίευσης νερών στα ΥΗΕ Μεσοχώρας και Συκιάς, μεταφοράς τους από την Δυτική Θεσσαλία προς το Κεντρικό και Ανατολικό τμήμα της και βεβαίως παραγωγής ενέργειας ΜΕΤΑ την μεταφορά του νερού, στα ορεινά του Μουζακίου (όχι στη Συκιά). Στην πρόταση αυτή όμως υπήρξε άμεσα σθεναρή αντίδραση της ΔΕΗ.
- Το 1983 γίνεται η πρώτη εξαγγελία του τότε πρωθυπουργού της χώρας Α. Παπανδρέου για υλοποίηση του έργου εκτροπής, κάτι που υποχρέωσε την ΔΕΗ σε αναδίπλωση.
- Το 1985 γίνεται η έναρξη κατασκευής σε κάποια αότα εργα εκτροπής, τα οποία όμως προχωρούν με αργά βήματα και διάφορα προβλήματα.

Το 2003 ολοκληρώθηκε η πλήρωση με νερό στον Ταμιευτήρα Σμοκόβου, επί του ποταμού Σοφαδίτη, σηματοδοτώντας την δημιουργία της ΠΡΩΤΗΣ τεχνητής λίμνης σημαντικού μεγέθους στην Λεκάνη Απορροής (ΛΑΠ) Πηνειού.

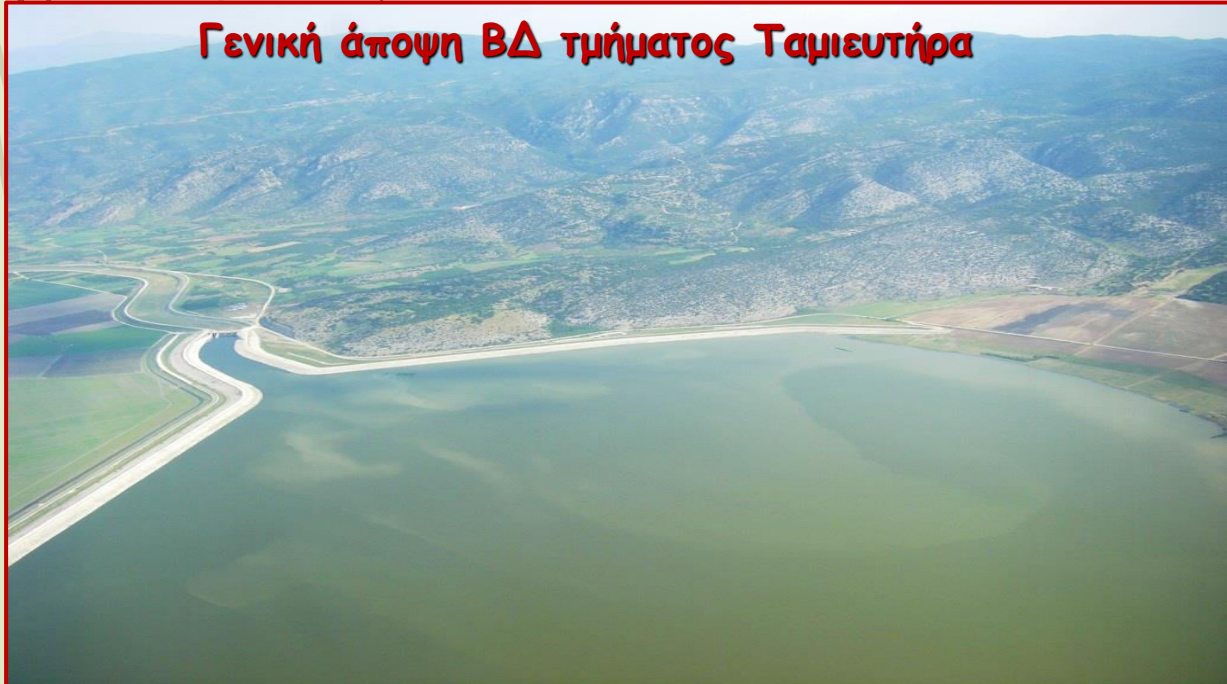
Ο τ. Σμοκόβου αποτελεί έργο αποφασιστικής σημασίας για τον έλεγχο των ΠΛΗΜΜΥΡΩΝ στην συχνά πληττόμενη από τέτοια φαινόμενα περιοχή Σοφάδων (και όχι μόνο).

► IV. 2004 έως σήμερα

- Η δεύτερη φάση ολοκλήρωσης της λίμνης Κάρλας, δηλαδή η δημιουργία της (σημερινής) περιεγραμμένης τεχνητής λίμνης και ο μηχανισμός ανανέωσης των υδάτων με διοχέτευση τους σε αρδεύσεις, καθυστέρησε κατά 25 τουλάχιστον χρόνια.
- Με την έναρξη της δεκαετίας του 2000 και έχοντας επιλυθεί όλα τα παραπάνω ζητήματα, άρχισε η κατασκευή της δεύτερης φάσης του έργου, η οποία μετά από αρκετά προβλήματα, καθυστερήσεις και διακοπές ολοκληρώθηκε κατά την επόμενη δεκαετία και το 2018 εγκαινιάστηκε τελικά η «νέα» Κάρλα.
- Μετά το 2004, προωθήθηκαν και μικρότερα έργα ταμίευσης της περιοχής, πέραν όμως του Σμοκόβου δεν υλοποιήθηκε κανένας άλλος αξιόλογου όγκου περιφερειακός ταμιευτήρας πολλαπλού σκοπού, παρά μόνο μικρής χωρητικότητας έργα ταμίευσης νερού.

Γενική άποψη ΒΔ τμήματος Ταμιευτήρα

Αντλιοστάσιο «Πέτρας»

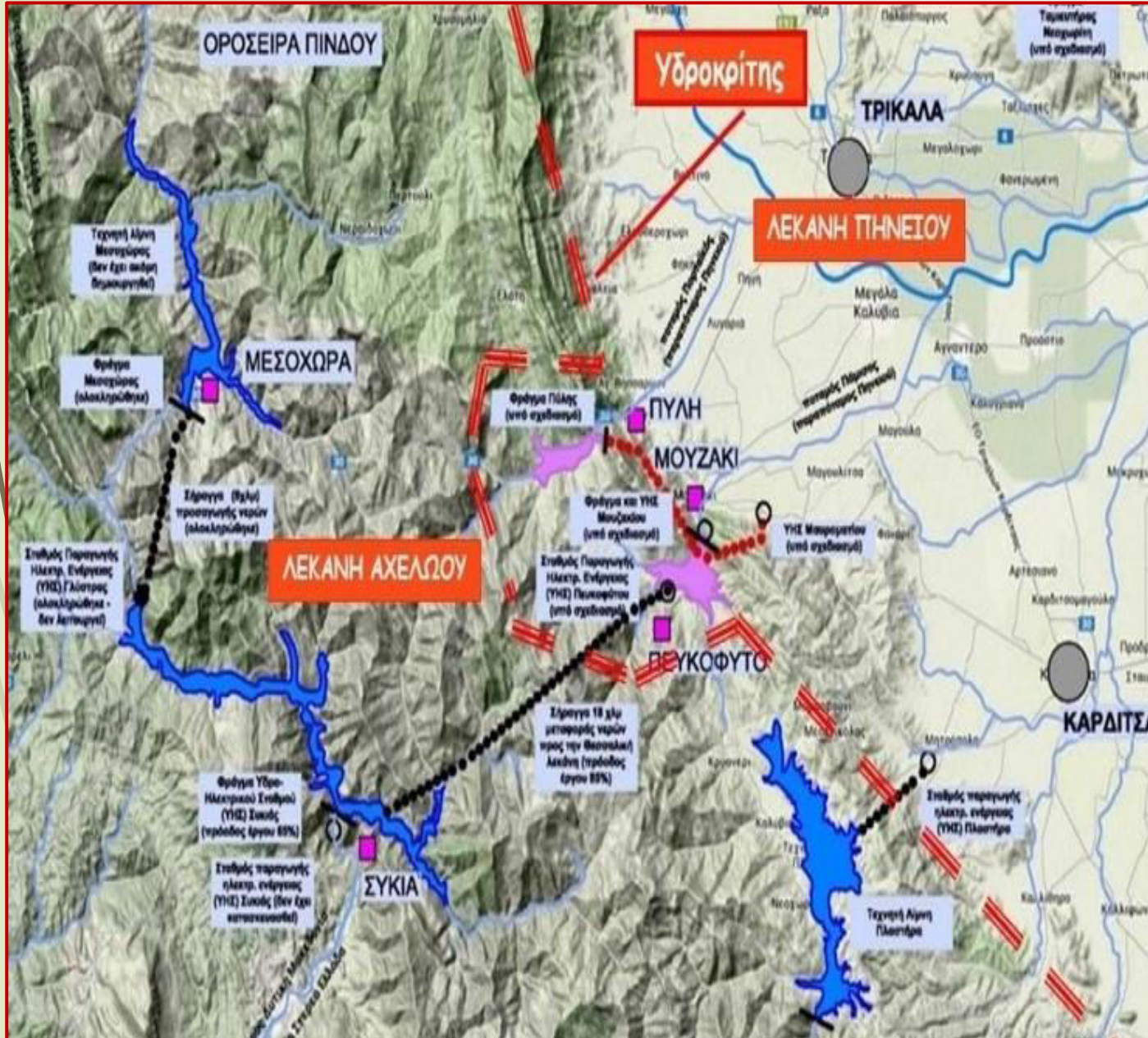
Τα έργα εκτροπής Αχελώου συνεχίζονται και αυτή την περίοδο με εμπόδια και διακοπές. Βασικές αιτίες η «ταλαντευόμενη» πολιτική βούληση για το θέμα, ο ελλιπής πολιτικός και διοικητικός συντονισμός, η ανεπαρκής προετοιμασία, προσαρμοσμένη κυρίως στην επικοινωνία και στην αποφυγή του πολιτικού κόστους.

Επιπλέον, από τα μέσα της δεκαετίας 1990 είχε πλέον δρομολογηθεί ανεπιστρεπτή η πορεία υποκατάστασης των «κλασσικών» εγχώριων πηγών παραγωγής ηλεκτρισμού (υδάτων και λιγνίτη), μέσω της χρήσης του ΦΑ, στην πορεία δε και άλλων ΑΠΕ (άνεμος, ήλιος), που με ένα πλήθος ιδιωτικών επενδύσεων έμελλε σε σύντομο χρονικό διάστημα να κυριαρχήσουν.

Είναι χαρακτηριστικό πως από το 1999 ΚΑΝΕΝΑ νέο ΥΗ έργο δεν εντάχθηκε από την κρατική ΔΕΗ προς υλοποίηση, ενώ τα υπό εκτέλεση έργα Αχελώου βρέθηκαν απέναντι σε έντονη αμφισβήτηση και κατέληξαν να αποτελούν στοιχείο πολιτικής αντιπαράθεσης, με κάποιους πολιτικούς συνειδητά να πριμοδοτούν την στασιμότητα στα έργα.

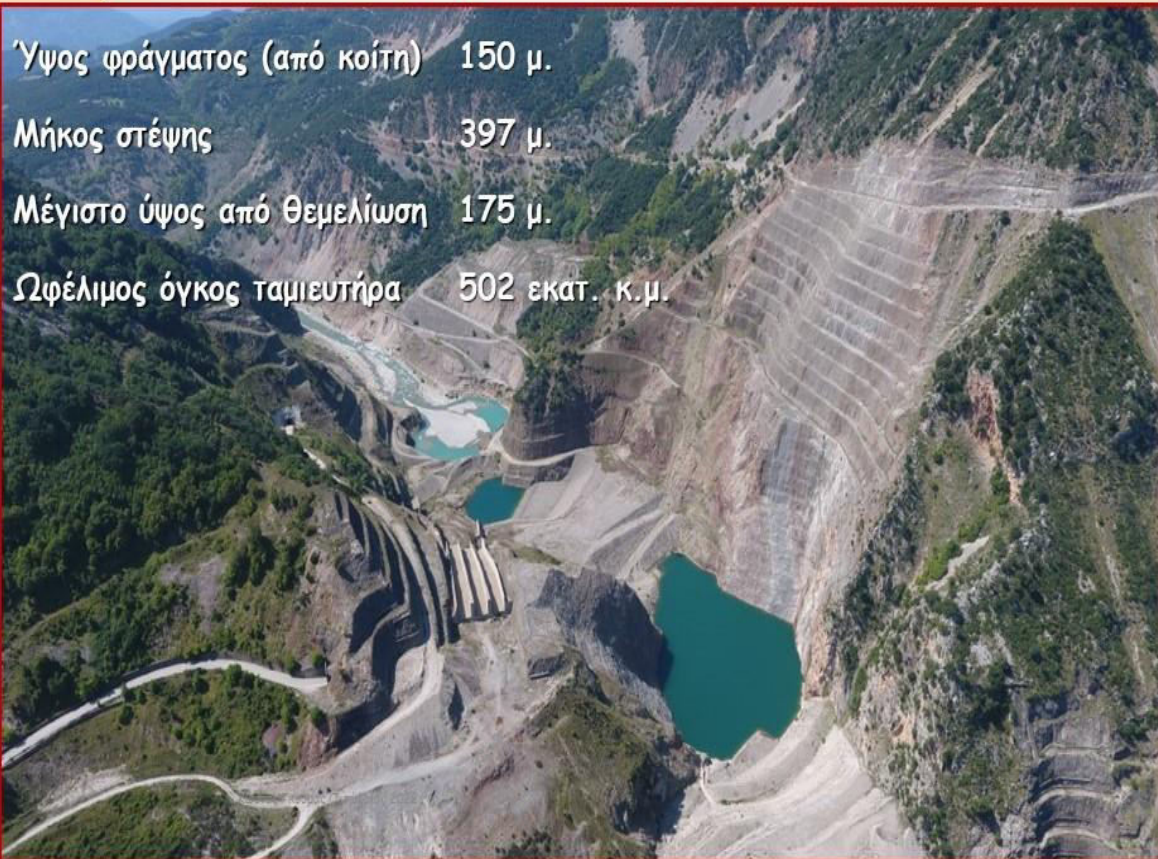
► IV. 2004 έως σήμερα

- ❖ Στο φράγμα Συκιάς και στην σήραγγα, μετά από πολλά χρόνια, οι εργασίες έχουν διακοπεί από το 2010 λόγω των προσφυγών στο ΣΤΕ, ενώ η ακυρωτική απόφαση του δικαστηρίου που προαναφέραμε (αριθμ. 26/2014) δημιουργήσε νέα εγκατάλειψη τους και παρατεταμένη στασιμότητα.
- ❖ Η κυβέρνηση Σαμαρά, με στόχο την προσαρμογή στο πνεύμα και τις απαιτήσεις της απόφασης του ΣΤΕ, επέλεξε το 2014 μια ακόμη μεγαλύτερη μείωση της ετήσιας μεταφοράς υδάτων από τον Αχελώο (από 600 στα 250 εκατ. κ. μ.).

Για την ώρα, δεν έχει πραγματοποιηθεί η απαραίτητη επικαιροποίηση σχετικών μελετών, δεν επανακαθορίστηκαν οι αποφάσεις της πολιτείας (κυβερνήσεις Αλ. Τσίπρα και Κυρ. Μητσοτάκη) και η νοσηρή στασιμότητα συνεχίζεται. Συνοπτικά, τα έργα εκτροπής υδάτων του Άνω Αχελώου έχουν ουσιαστικά εγκαταλειφθεί από το 2010 !!

Γενική άποψη ημιτελούς φράγματος Συκιάς

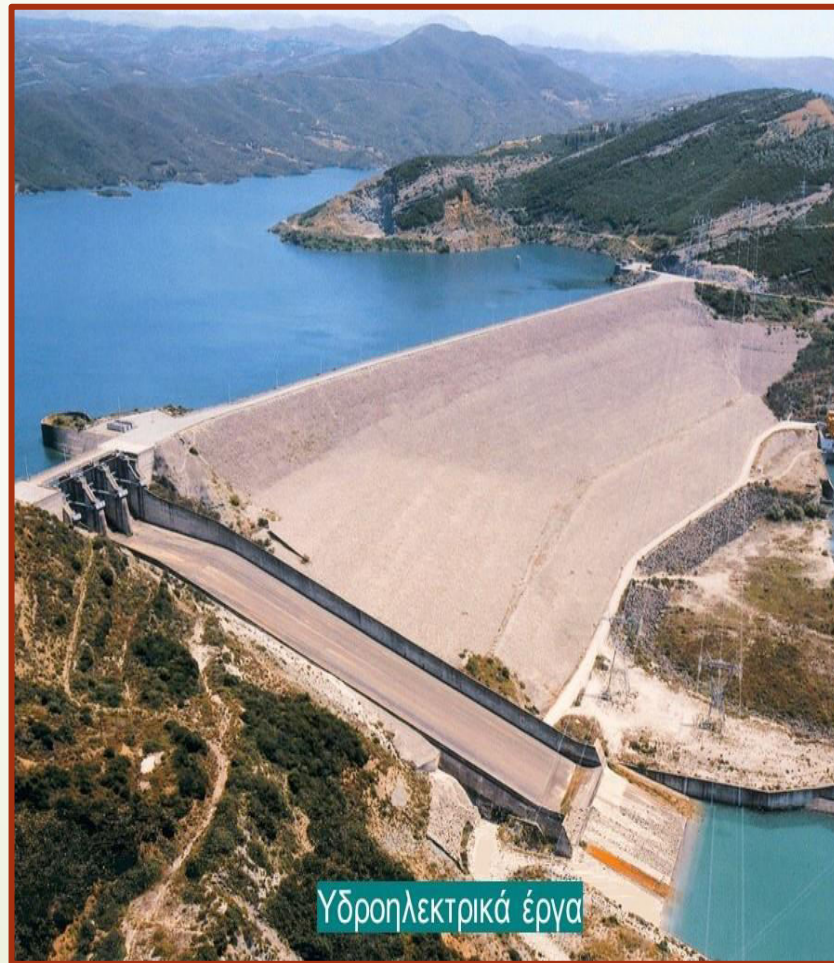
Γενική άποψη εξόδου σήραγγας μεταφοράς (Πευκόφυτο)

➤ Επίλογος

Γενικό συμπέρασμα από αυτή τη σύντομη αναφορά είναι πως η ιστορία της Θεσσαλίας είναι απόλυτα συνδεδεμένη με το νερό, το οποίο επηρεάζει αποφασιστικά την υγιεινή διαβίωση των κατοίκων της, την δημιουργία υποδομών στην περιοχή, την οικονομία και την απασχόληση, την περιβαλλοντική προστασία των οικοσυστημάτων της κλπ.

Και στις σημερινές συνθήκες το τρίπτυχο ΝΕΡΟ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ παραμένει !

Υδροηλεκτρικά έργα

